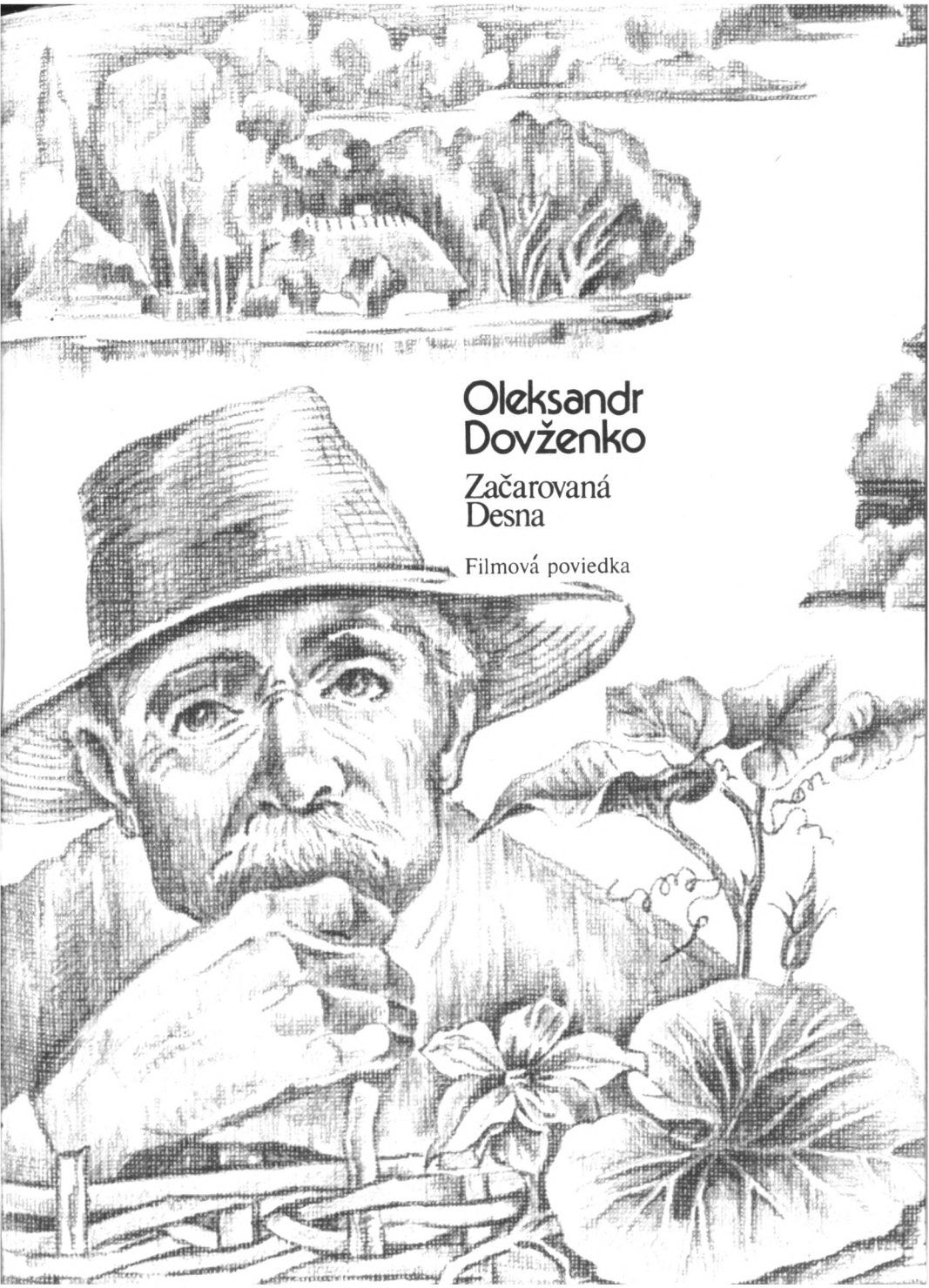

Oleksandr Dovženko

Začarovaná Desna

Filmová poviedka

Hneď na začiatku tohto krátkeho náčrtu autobiografickej filmovej poviedky ponáhľa sa autor s priznaním, že do jeho reálneho, každodenného sveta čoraz častejšie prenikajú a spomienky.

Čo ich vyvoláva? Dlhé roky odlúčenia od zeme predkov, alebo je už človeku súdené, že prichádza čas, keď rozprávky a modlitby z dávneho detstva sa zrazu vynárajú z pamäti a zmocnia sa celej jeho bytosti niekedy v najnevhodnejšej dobe.

Hádam jedno i druhé v rovnakej miere, a zároveň i túžba poprehrabúvať sa v nekonečne drahých detských hračkách, ktoré sa každú chvíľu vynárajú z našich denných starostí, a tak pochopiť svoju podstatu už v ranom úsvite, pri jej prvých prameňoch. Aj prvé radosti, aj prvé žiale, aj čaro prvých detských okúzlení...

Krásne a veselo bolo v našej záhrade! Keď tak človek vyjde z pitvora a pozrie dookola — všetko je zelené a bujné. A keď na jar rozkvitne sad! A čo sa robilo na začiatku leta — uhorky kvitnú, tekvice kvitnú, zemiaky kvitnú. Kvitnú maliny, ríbezle, tabak, fazuľa. A slnečnice, mak, repa, loboda, kôpor, mrkva! Čo všetko nienasadila naša neúnavná mamka!

— Nemám nič milšieho na svete ako sadiť niečo do zeme, aby to rástlo. A keď hocijaká rastlinka vyklíči zo zeme, to je moja najvičšia radosť, — hovorievala.

Záhrada bola taká preplnená všelijakým rastlinstvom, že prostred leta sa to všetko už nemohlo do nej pomestiť. Vtedy sa rastliny plazili jedna cez druhú, preplietali sa, dusili navzájom, škriabali sa na chliev, na strechu, šplhali sa na plot a tekvice viseli z plota rovno na ulicu.

A tých malín čo tam bolo! A višní, sladkých hrušiek — keď sa ich človek naje, celý deň má brucho ani bubon.

A rástlo tam ešte, spomínam si, mnoho tabaku, v ktorom sme my malí chodili ako v lese a kde sme si nadobudli prvé mozole na svoje detské ruky.

A pozdĺž plota, za starou kôlňou, rástli veľké ríbezľové kry, chabzda a ešte akési neznáme rastliny. Tam sa ukrývali kury pred mamou a všelijaké drobné vtáctvo. Zriedkakedy sme sa ta zatúlali. Bola tam tma aj vo dne a báli sme sa hadov. Kto z nás sa v detstve nebál hadov, hoci ich nikdy v živote ani nevidel?

Okolo chalupy, ktorá stála v sade, kvitli kvety, a za chalupou, oproti pitvorovým dverám, pod višňami bola stará pivnica, zarastená palinou; z otvorených dvierok vždy zaváňala pleseň. Dolu v sklepe v súmraku skákali žaby. Tam boli istotne aj hady.

Nad pivnicou rád spával starý otec.

Náš starý otec sa veľmi ponášal na Pána Boha. Keď som sa modlil, videl som v kúte na ikone obraz starého otca v starých hábach zo striebornej fólie, ale sám starý otec ležal na peci a ticho kašlal, počúvajúc moje modlitby.

V nedeľu horela pod ikonami malá belasá lampka, do ktorej vždy napadalo plno múch. Aj svätý Mikuláš sa podobal starému otcovi, najmä keď si starý otec občan pristrihol bradu a vypil si pred obedom za pohárik pálenky s korením a keď sa s ním mama nevadila. Svätý Teodózius sa väčšmi ponášal na otca. K Teodóziovi som sa nemodlil, mal ešte čiernu bradu a v ruke pastiersky kyjak, bohvieprečo ovinutý bielou šatkou. A boh, čo sa ponášal na starého otca, držal v jednej ruke okrúhlu soľničku a troma prstami druhej akoby sa zberal chytiť strúčok cesnaku.

Ako som sa neskôr dozvedel, náš starý otec sa volal Semen. Bol vysoký a chudý, mal vysoké čelo, dlhé zvlnené šedivé vlasy a bielu bradu. A od mladých furmanských čias mu ešte zostala veľká zanedbaná prietrž. Voňal teplou zemou a trochu aj mlynom. Poznal cirkevné písmo a v nedeľu rád slávnostným hlasom čítaval zo žaltára. Ani on, ani my sme nič nerozumeli, a to nás vždy veľmi vzrušovalo, bolo v tom akési tajomné čaro, ktoré dávalo slovám zvláštny, nevšedný zmysel.

Mama nemala rada starého otca a považovala ho za černokňažníka. My sme mamke neverili a zastávali sme starého otca, lebo žaltár nebol vnútri čierny, ale biely, a hrubá kožená väzba bola hnedá ako pohánkový med alebo stará sára z čižmy. Napokon matka predsa žaltár tajne zničila. Spálila ho v peci, každý list osobitne, pretože sa bála spáliť ho celý naraz, aby nedajbože nevybuchol a nerozhodil pec.

Starý otec bol zhovorčivý a rád stratil s ľuďmi slovo-dve. Keď sa ho niekedy cestou na lúku dakto spýtal, kade sa ide do Borzny alebo do Baturina, dlho stál naprostred hradskej a mávajúc bičom, kričal za pocestným:

— Rovno a rovno, len stále rovno a nikde neodbočujte!... Dobrý človek išiel, nech mu dá boh zdravia, — vzdychol si spokojne, keď pútnik konečne zmizol za kriakmi.

— Starý otec, a kto bol ten človek? Odkiaľ je?

— A bohvie, či ho ja poznám... No čo stojíš ani pribitý? — okríkol starý otec koňa, sadajúc si na voz. — No pohni sa, hijó...

Keď sme šli do lesa alebo na ryby, bol naším dobrým duchom. Húb a jahôd nazbieral vždy viac ako my všetci dovedna a pritom sa zhováral s koňmi, s teľa-

tami, s bylinami, so starou hruškou aj s dubom — so všetkým živým, čo rástlo a hýbalo sa okolo nás.

A keď sme niekedy nachytali udicou alebo keserom rýb a priniesli sme ich do koliby, usmieval sa, vyčítavo krútil hlavou a ľútostivo, ale zároveň zmierený s tým, že čas tak uteká, hovoril:

— Ech, či sú toto ryby? Smeti, a nie ryby. Voľakedy, to boli ryby, mali ste ich vidieť. Keď sme tak šil s nebohým Nazarom, nech mu dá boh slávu večnú...

A starý otec nás zaviedol do takých rozprávkových zákutí minulosti, že sme zabudli aj dýchať a zabíjať komáre na lýtkach i na krku, a tak nás komáre štípali o milých päť a do vôle sa nacicali našej krvi. Už sa zvečerievalo a veľké sumce sa metali v Desne medzi hviezdami, a my sme len počúvali s očami naširoko roztvorenými, kým nás nepremohol spánok na voňavom sene pod dubmi nad začarovanou riekou Desnou.

Pre starého otca najlepšou rybou bol lieň. Nechytal ich z jazerách ani keserom, ani do siete, ale vyťahoval ich z vody rovno rukami ako dajaký čínsky čarodejník. Akoby mu samé plávali do rúk. Povrávalo sa o ňom, že požná akési čarovné slovo.

V lete starý otec často ležiaval nad pivnicou, bližšie k slnku, najmä napoludnie, keď slnko tak pripekalo, že náš kocúr, pes aj kury a my všeci sme sa skryli pod ľubovník, ríbezle alebo do tabaku. To bolo jeho najväčšie potešenie.

Zo všetkého na svete mal starý otec najradšej slnko. Prežil na slnku hádam sto rokov a nikdy sa nešiel skryť do chládku. A na slnku nad pivnicou pri jabloni aj umrel, keď prišla jeho chvíľa.

Starý otec rád kašlal. Kašlal niekedy tak dlho a hlasno, že nikto z nás ho nevedel napodobniť, nech sme sa usilovali ako chceli. Jeho kašeľ bolo počuť široko-ďaleko. Starí ľudia aj počasie predpovedali podľa neho.

Niekedy, keď slnko tuhšie pripekalo, až obelasel od kašľa, reval ako vlk alebo lev a obidvoma rukami sa chytal za nohavice, kde mal tú prietrž, a vyhadzoval nohy do výšky celkom ako malé dieťa.

Vtedy Pirát, ktorý spal vedľa neho v tráve, zakaždým vyskočil, rozospatý odbehol do ľubovníka a len odtiaľ naľakaný štekal na starého otca.

— Ale nebreš na mňa aspoň ty! Keby som ja tak mohol brechať, — ľutoval sa starý otec.

— Hav-hav!

— Bodaj si sa zadrhol! Kch-kch!

A tisíce tenuškých píšťaliek sa rozohralo starému otcovi v prsiach.

Kašeľ v ňom klokotal ako láva v sopke, dlho a hrozivo, a len keď dosiahol najvyššie tóny a starý otec už bol celý belasý ako nevädza, sopka začala svoju činnost; vtedy sme sa rozutekali kade ľahšie a za nami sa ešte dlho niesli starého otcove hromženie a blažené odchrchlávanie.

Keď sme raz utekali pred starého otcovým revom, skočil som spod ríbezlí rovno do tabaku. Tabak bol vysoký a hustý, prehustý. Práve kvitol veľkými zlatými strapcami — pripomínal popovské rúcho — a nad rúchom sa hmýrili

celé roje včel. Hneď som sa zamotal do veľkých tabakových listov. Spadol som do zelenej húšťavy a popod lístie som sa plazil k uhorkám.

Aj na uhorkách boli včeli. Poletovali okolo kvetov a tak rýchlo sa hnali od slnečnice k maku a potom domov, tak im bolo naponáhlo, že som ich mohol dráždiť, koľko som len chcel, ani jedna ma v ten deň neuštipla. A včelie žihadlo síce bolí, ale keď sa pustíš do plaču, starý otec alebo mama ti hneď dá medený groš, ktorý treba prikladať na boľavé miesto. Bolesť rýchlo prejde a za groš si človek môže kúpiť u Masija štyri cukríky a cmúľať ich až do večera.

Poobšmietal som sa okolo včiel, najedol som sa malých uhoriek a naďabil som na mrkvu. Neviem prečo, ale mrkvu som mal najradšej. V našej záhrade rástla v rovných kučeravých riadkoch všade pomedzi uhorky. Obzrel som sa, či sa niekto nedíva. Nikto sa nedíval. Dookola bol iba hustý tabak, mak, topole kukurice a slnečníc. Jasné poludňajšie nebo, a všade ticho, akoby všetko spalo. Iba včely bzučali a spoza tabaku od pivnice doliehal starého otcov rev. Tu sme sa s Pirátom vrhli na mrkvu. Vytrhnem jednu — malá. Vňať je veľká, ale mrkvička je drobučká, biela a vôbec nie sladká. Vytiahnem druhú — ešte menšia. Tretiu — zase tenká. A takú chuť som mal na mrkvu, až som sa celý triasol! Vytrhal som celý riadok, a nenašiel som ani jednu. Poobzeral som sa — čo teraz? Zasadil som teda všetku mrkvu naspäť, nech reku dorastie, a pustil som sa ďelej hľadať niečo pod zub.

Dlho som chodil po záhrade. Po mrkve som ešte cmukal med z tabakových kvetov a z kvetov tekvice, čo rástla pri plote, ochutnal som zelené koláčiky slezu a biely, ešte mliečny mak, priskyricu na višniach, nahryzol som na jabloni zo desať zelených kyslých jabĺk a chcel som sa pobrať domov. Zrazu vidím — okolo mrkvy sa tmolí babka, mať starého otca. Pustil som sa do behu. Babka ma zazrela — a za mnou. A ja — kde sa podieť? — zvalil som jednu slnečnicu, druhú.

— Kde tam ideš, bodaj si nohy zlámal!

A ja hybaj do tabaku. Štvornožky popod tabak, myslím si, a vbehnem do malinčia. Pirát za mnou.

— Čo tam ten tabak lámeš, bodaj ti ruky-nohy odpadli! Bodaj si z toho tabaku nevyliezol ani do súdneho dňa! Aby si zvädol, ty galgan, ako zvädla tá mrkvička od tvojich zbojníckych rúk!

Nebudeme sa púšťať hlboko do historickej analýzy všelijakých kultúrnych prežitkov, ale treba poznamenať, že u naš na Ukrajine prostí ľudia v boha veľmi neverili. Jednotlivci verili skôr v Matku Bôžiu a v svätých — Mikuláša mučeníka, v Petra, Eliáša, Pantelemona. Verili aj v nečistú silu. Samého Boha niežeby nevyznávali, ale z obyčajnej slušnosti neopovažovali sa ho obťažovať priamo. Dobre vychovaní prostí ľudia, ku ktorým patrila aj naša rodina, zo skromnosti nepokladali svoje každodenné záujmy za hodné božieho zasahovania.

Preto sa s modlitbami obracali k nižším inštanciám, ako k Mikulášovi, Petrovi a iným. Ženy mali vlastnú cestičku: svoje trápenia zverovali Matke Božej, a tá ich odovzdávala ďalej svojmu synovi alebo Duchu svätému v podobe holubice.

Verili v sviatky. Spomínam si, že mi babka hovorievala: — Aby ťa sväté Vianoce skárali, — alebo, — Stresci ho, svätá Veľká noc.

A tak keď som sa pustil cez tabak do sadu, prababka sa v behu hodila na kolená. Ako starý otec mal rád slnko, tak jeho mať, ktorú, ako som sa neskôr dozvedel, volali Marusyna, mala rada kliatby. Preklínala všetko, čo jej padlo do očí — svine, kury, prasce, aby nekvičali, Piráta, aby neštekal, deti, susedov. Kocúra prekliala každý deň aj dva-tri razy, až o nejaký čas naozaj prechorel a zdochol voľakde v tabaku.

Prababka bola maličká, ale taká šikovná a zrak mala taký prenikavý a bystrý, že jej nič na svete neušlo. Bez jedla by vydržala aj tri dni, ale bez preklínania nemohla žiť ani deň. To bola jej duševná potrava. Kliatby sa jej pre hocijakú maličkosť rinuli z úst nepretrživým prúdom ako verše z úst nadaného básnika. V takej chvíli sa jej oči rozžiarili a líca zrumenili. To bola tvorivá činnosť jej ohnivej, temnej, zostarnutej duše.

— Matka Božia, kráľovná nebeská, — kričala babka obrátená k nebu, — holubička moja, svätá veľkomučeníčka, potresci ho, galgana, svojou svätou štólou! Tak ako vytrhal z čerstvej zeme túto mrkvičku, tak mu, kráľovná milosrdná, povytrhaj a povykrúcaj ručičky aj nožičky, polám mu, svätá vládkyňa, prstíky aj kĺbiky. Kráľovná nebeská, orodovkyňa moja milostivá, prihovor sa za mňa, za moje modlitby, nech nerastie dohora, ale nadol, a nech nepočuje ani svätú kukučku, ani boží hrom. Mikuláš, sluha Boží, rýchly pomocník, svätý Juraj, svätý Gregor na bielom koni, na bielom sedle, potrescite ho svojou pravicou, aby už nikdy nejedol z tej mrkvičky, aby ho vredy a boľačky zožierali, aby ho črvotočina hrýzla...

Babka sa prežehnávala k nebu s takou vášňou, až nej kosti prašťali od toľkého križovania.

A v malinčí ležal malý anjelik zvrhnutý z nebies a plakal bez sĺz. Spadol z bezoblačného blankytného neba na zem, sám nevediac ako, a polámal si pri mrkve svoje slabé krídelká. To som bol ja. Pritajil som sa v malinčí za ríbezľami a počúval som babkine modlitby ako zakliaty. Bál som sa aj prstom pohnúť, aby Matka Božia z neba náhodu nezbadala, že som tu, v malinčí. Ešte aj Pirát spod ríbezlí prestrašene pozeral na babku.

Neviem, čím by sa boli skončili babkine modlitby. Možno by mi bolo na mieste povykrúcalo ruky aj nohy, keby sa vtom od pivnice nebol ozval láskavý hlas starého otca, ktorý sa na babkine modlitby zobudil.

— Mama, a nepriniesli by ste mi za misku sušených slivák? — oslovil svoju matku. — Voľáko ma v bruchu páli!

— Čo? To ty tu vylihuješ, bodaj si sa nepozbieral!

A babkina búrka sa preniesla nad pivnicu.

— Hneď ti prinesiem, bodaj ťa vredy zožrali, aby si jedol a nikdy sa nenajedol, aby ťa roztrhlo, bodaj si bol pukol hneď, keď si na svet prišiel...!

Babka odišla k chalupe a pánboh na pivnici sa za ňou díval a ticho sa usmieval.

O čom sa zhovárali starý otec s babkou, keď priniesla namočené ovocie, to som už nepočul. Nemyslel som ani na ovocie, ani na ich reči. Ticho som sa vtiahol do malinovej húštiny, skoro až k hadom a nevedel som, kde sa mám podieť a čo si počať.

«Ach, keby som tak teraz tu, v malinčí, zomrel. Nech si ma potom hľadajú, nech plačú za mnou, nech nariekajú a vykladajú, aký som ja bol šikovný chlapec, svätá dušička. Nech ma potom zanesú do jamy, a ja pri jame zrazu ožijem — čoby pri jame, ešte prv ožijem, vyskočím a babka ujde niekde ďaleko a už sa nevráti, a my sa potom vrátime do chalupy a pustíme sa do pohrebnej kaše s medom.»

Veľmi som mal rád pohrebnú kašu. U nás už umrelo päť chlapcov a dve dievčatká, keď ešte boli celkom malí.

Chcelo sa mi ísť domov. Preplazil som sa popod plot, poza hŕbu hnoja, popri tekviciach, potichu som vošiel do tmavého pitvora a zastal pred izbenými dverami.

«Teraz vojdem a všetko uvidím.»

Zamrazilo ma v bruchu, akoby som sa bol najedol mäty. Otvoril som dvere.

Kto a kedy postavil našu chalupu, akí majstri — nevedno. Niekedy sa nám zdalo, že ju vlastne nikto nestaval, ale že vyrástla sama ako pečiarka medzi pivnicou a hruškou — aj sa podobala starému bielemu hríbu. Bola to veľmi malebná chalúpka. Iba jedno sa nám na nej nepáčilo, ani nie tak nám ako matke, že obloky akoby vrastali do zeme a že nebolo zámok na dverách. Nič sa v nej nezamykalo. Len poďte, ráčte dnu, neopytujte sa, či smiete. Nech sa vám páči! Mama sa sťažovala, že je tu tesno, alo nám malým bolo miesta a krásy dosť, a ešte keď sme vykukli oblôčikom von, videli sme slnečnicu, hrušku aj nebo. A na bielej stene pod svätými viselo do poličky na misky veľa krásnych obrazov — Počajevská lavra, Kyjevská lavra, pohľad na novoatonský kláštor Šimona Kananejského pri Suchumi na Kaukaze. Nad lavrami sa vo vzduchu vznášali Božie Matky s ručníkmi a bieli anjeli s krídlami ako gunáre.

Ale obrazom nad všetky obrazy bol obraz posledného božieho súdu, ktorý kúpila matka na jarmoku za kuru na postrašenie svojich úhlavných nepriateľov — babky, starého otca a otca. Obraz bol taký strašný a poučný zároveň, že sa ešte aj Pirát bál naň pozrieť. Hornú časť obrazu zaujímal starý otec a všetci svätí. V prostriedku vyliezali z hrobov umrlci — jedni hore do raja, druhí dolu. Cez celý obraz, prostriedkom a celou dolnou polovicou, sa krútila ohromná belesá užovka. Bola omnoho hrubšia ako tie užovky, ktoré sa nám kedy podarilo zabiť medzi tekvicami. A dolu pod užovkou blčal plameň ako pri požiari. To bolo peklo. Tam horeli hriešne duše a čerti. A celkom naspodku obrazu bolo ešte v osobitných rámčekoch nakreslené čosi ako vzorky alebo cenník trestov za hriechy. Kto cigánil, alebo sa porúhal, ten visel v ohni na háku za jazyk. Kto sa nepostil — za brucho. Kto v pôste tajne jedol praženicu so slaninou alebo smotanou, ten sedel holým zadkom na rozpálenom pekáči, kto klial, ten zase lízal pekáč jazykom.

Mnoho bolo všelijakých hriechov a mnoho trestov, ale akosi nikto sa ich veľmi nebál.

Spočiatku šla na mňa z toho obrazu priam hrôza, ale neskôr som si pomaly zvykol, ako si vojak na vojne zvykne na hrmenie diel.

V našej rodine boli skoro všetci hriešni: majetok bol malý, srdcia ohnivé, roboty a všelijakého neporiadku až hrúza, a navyše ešte celá rodina mala záľubu v ostrých slovách, a tak hoci sme sem-tam aj na raj pomysleli, predsa sme skôr rátali s peklom na spodku obrazu. Tu už mal každý svoje miesto.

Otcovi nalievali čerti do úst vriacu smolu, aby nepil pálenku a nebil matku. Babka lízala rozpálený pekač za svoj dlhý jazyk a za to, že bola veľká čarodejnica. Starého otca (mama prisahala, že je to pravda) držal v rukách samotný diabol za to, že je černokňažník, a za to, že ju zaklínal, keď po nedeliach čítaval čarodejný žaltár, a preto je ona už tretí rok chorľavá. Tú čiernu knihu ona, úbohá mučeníčka, tajne trhala na kúsky a rozhadzovala v maštali, chlieve a malinčí, ale papieriky sa vraj samé zlietli naspäť do starého otcovej zázračnej knihy. Okrem toho jeho nebohému otcovi Tarasovi ešte kedysi dávno, za starých čias, drak nosil v noci komínom peniaze.

A naozaj, v pravom dolnom kúte obrazu v diablovom náručí sedel starý otec. Pravda, veľmi sa nepodobal nášmu starému otcovi, lebo bol nahý ako v kúpeli, ani bradu nemal bielu, ale hrdzavú, oškvrknutú ohňom a vlasy na hlave mu stáli dupkom a len tak škvrčali v plameňoch. Mešec s peniazmi držal starý otec v rukách.

Môjho staršieho brata Ovrama babka už dávno prekliala a jeho nahá duša už dávno strmhlav letela z ľavého horného kúta obrazu rovno do pekla za to, že chytal holuby na pôjde a v pôste kradol z komory slaninu. Okrem toho Ovramova duša mala rada aj smotanu a zbierala ju z mliečnikov v pivnici aj v komore.

Matka sama sa prisahala, že bude v raji medzi svätými ako najväčšia mučeníčka, pretože živí svojich nepriateľov — starého otca a babku — a obsluhuje ich.

Modlila sa k svätému Jurajovi Víťaznému, ktorého kôň deptal kopytami draka, a prosilá ho, aby zdeptal aj jej nepriateľov, otca, starého otca a babku, ktorí jej skazili život.

Matka sa božila, že raz, ešte ako dievka, spala v komore a vo sne sa jej zjavil svätý Juraj v bielom rúchu, na bielom koni, s dlhou kopijou, a keď ona začala od strachu jajkať, spýtal sa jej:

— To si ty, Odarka?

— Ja.

— Neboj sa, to som ja, svätý Juraj, a zjavil som sa, aby som ti dal znamenie. Odteraz, Odarôčka, budeš v mojom mene konať ľuďom dobro...

Od tých čias — bolo to od desiatich lebo dradcatich rokov — nariekla mama vedomkyňou a liečila ľuďom zuby, pomáhala od uhranutia aj od ľaku, hoci sama bola často chorá.

— Pozrite, tu som ja, — ukazovala obyčajne na akúsi svätú dušu pri Matke božej v hornej časti obrazu posledného súdu. — Vidíte?

Mama sa tak často dotýkala prstom tejto spravodlivej duše, že namiesto tváre mala táto duša hnedú škvrnu ako hlavné mesto na mape. Ale neskôr sa matkine plány zhatili. Raz akosi dlho nedávala babke jesť. A tá sa nahnevala na matku, schytila sa, nakúpila v kostole sviečok a postavila ich pred sväté obrazy hore nohami. Po tomto sa už ani jeden človek nemohol dostať do raja. Mama od tých čias veľmi chorľavela a po nociach ju dusil škriatok, ktorý vraj žil u nás v peci a v komíne. Nikdy ani nemukol a ponášal sa na kožuch obrátený čiernou srsťou navrch.

V celom dome som bol vlastne svätý iba ja. A teraz bol koniec mojej svätosti. Nemal som sa tej mrkvy dotýkať. Nech by si bola rástla. Ale teraz som hriešny. Čo so mnou bude?

Vošiel som do chalupy, tíško som sa prikradol k poslednému súdu a začal som si celkom novým pohľadom usilovne prezerať pekelné muky, namaľované na spodku obrazu. Dohora som sa bál zdvihnúť oči. Tam ma už nebolo.

Aký trest si zaslúžila moja čerstvo hriešna duša? Za prvý, a predsa len nie až taký veľký hriech dostanem sa istotne len do toho malého ohníka, po členky, čo je v ľavom rohu. Ach beda-prebeda...

Posledný raz som sa podíval hore na svätých, kde sedelo celé ich predstavenstvo a tak mi prišlo ľúto, že už k nim nepatrím, ale že už budem na večné veky tuto v pekle, tak mi prišlo ľúto, že som to nevydržal, -pritúlil som sa hlavou k peklu, rovno pod starého otcov mešec a horko som zaplakal.

Toľko som sa nahľadel na pekelné muky, že ma začalo čosi na pätách páliť, po prstoch som rýchle vybehol pitvorom na dvor a do stodoly, ako kedy som bežal po rozžeravenom pekáči, ktorý oblizovala babka. V novinách sa vtedy ešte nepísalo o mojom amorálnom výčine, ale svet, ku ktorému som patril, dobre sa na to pamätám, veľmi ostro zareagoval na môj zúfalý krik na pekáči: zakotkodákali kury, holuby zatrepotali krídlami a vzniesli sa nad chalupu, kvičali prasce, Pirát sa zobudil a štekal z polospánku: — Kto mi to tu behá po drove? — a hneď nato zlovestne zavŕzgali dvere a na prahu tmavej komory sa zjavila babka:

— Čo reveš, bodaj ti v hrdle zaskočilo, bodaj si kričal a neprestal! — a hneď oslovila Matku božiu na nebi:

— Matka božia, kráľovná nebeská! Nedaj mu pokoja na tomto oni na onom svete, tak ako mi ho on nedožičí...! — Potom zazrela na nebi nad chalupou holuby a obrátila sa k nim:

— Holúbkovia moji, svätí orodovníci! Aby už nikdy nevidel vaše sväté pierka a nepočul vaše nebeské hrkútanie. Nech z neho nebude ani murár ani tesár, ani kolár ani stolár...

Ďalej už babka skladala o mne pesničku a prespevovala ju ako koledu:

Ani žencom na poli,
ani koscom na lúke,

nedaj, B-ó-ó-že.
Ani koscom na lúke,
ani kupcom na ceste,
oj, ani kupcom na ceste,
ni rybárom na mori...

A keď si holuby posadali na strechu, prešla znova do slávnostnej prózy.

— Potrescite ho, svätí holúbkovia, aj ty, Matka božia, takou robotou, aby nepoznal ani sna ani oddychu, a takú vrchnosť mu zošlite...

Podrobnú charakteristiku svojho budúceho predstaveného som už nepočul. Mal som iné starosti. Treba si chrániť kožu, kým nie je neskoro. Vliezol som rýchle do starého člna, čo ležal v kúte stodoly, a zamyslel som sa nad tým, čo by som mal urobiť, aby som obnovil svoju svätosť. Vtedy som sa prvý raz v živote rozhodol, že budem konať dobré skutky. Nebudem, vravím si, celý týždeň mäso jest. Budem nosiť starému otcovi vodu k pivnici, koľko len bude chcieť, a začnem chodiť do kostola. Ďalej som si povedal, keď som pozrel na lastovičky: «Och, keby tak vypadli z hniezda lastovíčatá! Hneď by som ich nakŕmil muchami a chlebom, to by lastovička kukala, akých skutkov som ja schopný, a rozpovedala by to Ježišovi Kristovi.»

Ale lastovičky nie a nie vypadnúť. Otvárali zobáčiky, žalostne pišťali a okolo hniezda nado mnou neúnavne poletovali ich rodičia a nosili im hmyz.

«Čo takého by som mal urobiť?» rozmýšľal som a ponechal som lastovičky ich osudu. «Pôjdem na ulicu ctiť si starších. Starý otec hovoril, že za to sa na druhom svete odpúšťa veľa všelijakých hriechov. Pôjdem, budem pred nimi skladať čiapku a vravieť brý deň!» A čiapka sa akurát váľala v člne. Bola to obnosená starého otcova čiapka. Teraz už takých čiapok niet. Už ich nešijú a nemajú na to ani formy. Bola to hrubá čiapka a vyzerala celkom ako medený kotol. A ťažká bola tiež ako riadny kotlík.

Spočiatku dlho ležala v pitvore pod schodmi. Raz sa v nej okotila mačka, ale babka hneď utopila mačatá v rybníku a čiapku vyhodila do člna; preto čiapka už nepáchla po starom otcovi, ale po mačatách. No na rozmýšľanie nebolo času. Len nech mám čo zložiť z hlavy na znak úcty. Nasadil som si čiapku až na samý nos a vyšiel na priedomie.

Ulica bola pustá. Všetci dospelí pracovali na poli. Iba na výpustku pred skliepkom, hneď oproti studni so žeriavom, sedel v čiernom kabáte obchodník Masij, ktorý sa veľmi ponášal na lastovičku. Ale pred Masijom sa mi nechcelo skladať starého otcovu čiapku. Starý otec hovorieval, že Masij nemá dušu, ale iba obyčajnú paru, a preto oklame každého, kto k nemu príde. Za to ho pánboh aj spravodlivo potrestal, keď rozkázal zlodejom, aby mu vykradli skliepok. Škody vraj urobili asi za desať zlatých; jeho žena a deti potom dlho vrešťali a nariekali a on sam kričal na plné hrdlo, že je žobrák, a na všetkých privolával choleru. Hoci sa náš otec Masijovi vysmieval a považoval ho za šaša, predsa ho len ľutoval, a ak bolo s ním zle, vždy mu pomohol a nikdy mu neublížil, ani keď bol opitý.

Kde však nájsť človeka, ktorého by som si uctil? Keď som celý zúfalý obišiel niekoľko pustých uličiek, konečne som pochopil, že musim začať od starého suseda Zacharka. Ten bude istotne sedieť pred chalupou.

Starý Zacharko bol kováč, ale nikdy som nevidel, že by niečo koval. Pokiaľ mi pamäť siaha, chodieval popred našu chalupu s celým snopom dlhých udíc, a keď sa v noci vracal z rybačky, tak dupotal čižmiskami, že sme sa zobúdzali ako za hromobitia. Mal velikánske čižmy a také ťažké nohy, že sa zdalo, akoby sa pod ním prehýbala zem. A pri chôdzi trochu podkľukoval, akoby stúpal po sene alebo po schodoch. Bradu mal ako náš starý otec, už celkom šedivú, len uprostred, tam, kde sú ústa, akoby sa ho čosi dotklo hrdzavým štetcom.

Po rybačke si starý Zacharko zapálil cigaretu a dlho sedel pred chalupou na kláte, nespúšťal oči z jedného miesta, akoby sa díval na plavák. Fajčil taký tuhý tabak, že nikto pri ňom nemohol vydržať. Vyhýbali sa mu kury aj prasatá, psy ho obchádzali poza humná, jeho nevesta Haľka spávala v komore a často sa žalovala našej mame, že ju starý tým tabakom zadusí, a vyhadzovala mu von halenu. Povrávalo sa, že Zacharkovho tabaku sa báli aj ryby, a preto zle brali. Ten zápach každému zďaleka udrel do nosa. Keď prešiel popred našu chalupu, nad ulicou sa dlho vznášal oblak dymu. Tento oblak dymu sa niekedy bude vznášať i v mojich filmoch o rodnej Zemi, kde môj starký zložil pod jabloňou, medzi jablkami a hruškami, posledný raz svoje mozole na hruď v bielej košeli; aj mrkva ožije v mojich filmoch, aj môj hriech, aj babkine kliatby; ale teraz idem ja, zarmútené chlapča, k starému kováčovi vykúpiť svoj prvý hriech.

— Dobrý deň, dedko! — povedal som, obidvoma rukami som zložil čiapku a chytro som kráčal ďalej.

Odpovede som sa nedočkal. Starký ma nezbadal.

«Asi nepočul,» pomyslel som si, «musím sa vrátiť a pozdraviť sa ešte raz, hlasnejšie.»

— Dobrý deň, dedko! — povedal som znovu trasúcim sa hlasom, zložil som tú ťažkú čiapku a započúval sa, či starý Zacharko niečo nepovie, či mi neodpustí aspoň zopár hriechov. Ale starký ani nemukol. Čo robiť? Kam sa podieť?

Vyšiel som z uličky na hlavnú cestu v nádeji, že predsa len niekoho stretnem, koho by som si mohol uctiť. Ale ulica bola pustá. Ešte aj Masij kamsi zmizol. Stislo mi hrdlo a od čiapky ma rozbolel krk. Trochu som postál a pobral som sa ešte raz k dedkovi konať dobré skutky.

— Dobrý deň, dedko! — povedal som a zastal pri ňom.

— Ale stráť sa do jazerného pekla! Čo tu toľko domŕzaš! Ký chytľan ťa sem dovliekol! — najedoval sa starý.

Keď som začul takú reč, až som podskočil od ľaku. Moje utrpenie nemalo hraníc. V hlbokom zúfalstve som zabudol myslieť na spásu svojej hriešnej duše a utekal som domov. Tichučko som sa prešmykol cez dvor do stodoly, znova som si ľahol do loďky na starého otcov kožuch a rozmýšľal som: «Načo som ja len prišiel na tento svet? Nemal som sa narodiť.» Potom som sa rozhodol!

«Zaspím. Zaspím, a v spánku narastiem. Starý otec povedal, že keď spím, rastiem.»

Pri týchto úvahách som si trochu poplakal, spomenul som si na posledný súd, pozrel hore na lastovičky a schúlený do klbka, ľútostivo som si vzdychol: — Taký maličký tu ležím v starootcovskom člne, a zažil som už toľko nepríjemných a trpkých chvíľok. Aké je to protivné, keď babka kľaje, alebo keď dlho prší a nechce prestať. I to je nepríjemné, keď sa ti pijavica prisaje na lýtka, i keď na teba brešú cudzie psy, alebo keď ti hus syčí pri nohách a červeným zobákom šklbe nohavice. A aké nepríjemné je niesť v jednej ruke veľké vedro s vodou alebo plieť a pretrhávať tabak. Nepríjemné je, keď otec príde domov opitý a bije sa so starým otcom, s mamou, alebo trepe hrnce. Nepríjemné je chodiť bosý po strnisku, alebo keď človeku v kostole príde do smiechu. Aj viezť sa na sene je nepríjemné, keď sa voz už-už ide vyvaliť do potoka. Je nepríjemné hľadieť do veľkého ohňa, ale hľadieť do malého — to je príjemné. A príjemné je objímať žriebä. Alebo zobudiť sa na svitaní a zazrieť v chalupe teľa, čo sa v noci uliahlo. Príjemné je brodiť sa v teplých kalužiach po búrke a daždi, alebo zmútiť vodu a chytať rukami malé šťuky, alebo sa dívať, ako vyťahujú sieť. Príjemné je nájsť v tráve vtáčie hniezdo. Príjemné je jesť veľkonočné koláče a kraslice. Príjemné je, keď na jar voda zaplaví izbu aj pitvor a keď sa všetci musia brodiť. Príjemné je spať v člne, v žite, v prose, v jačmeni, v hocijakom zrne na peci. Príjemné je zistiť o jablku, že je sladké, keď ste ho najprv považovali za kyslé. Príjemné je, keď starý otec zíva a keď v lete zvonia na večiereň. A aj to je príjemné — a ja som mal veľmi rád — keď sa starý otec zhováral s koňom a so žriebäťom ako s ľuďmi. Mal som rád, keď niekto išiel večer popred nás a povedal «dobrý večer». A mal som rád, keď starý otec odpovedal «Pánboh daj». Mal som rád, keď pri západe slnka sa z jazera alebo z Desny vyhodila veľká ryba. Rád som sa viezol na voze z lúk a poležiačky sa díval na hviezdnaté nebo. Rád som zaspával na voze a rád som mal, keď voz zastal pri chalupe na dvore a keď ma spiaceho prenášali do izby. Mal som rád za žatvy škropot kolies pod ťažkými vozmi. Mal som rád vtáčí štebot v záhrade a na poli. V stodole som mal rád lastovičky, na lúkach chriaštele. Mal som rád žblnkot jarných potôčkov aj sladkobôľne kŕkanie žiab v barinách, keď opadali jarné vody. Mal som rád dievčenské pesničky, vianočné koledy, svätojánske, jarné i dožinkové piesne. Mal som rád, keď na súmraku v záhrade padali jablká zo stromov a nenazdajky cupkali do trávy. Akúsi tajomnosť, smútok a večnú nevyhnutnosť bolo vždy cítiť v tomto padaní plodov. Aj búrku som mal rád, hoci sa jej matka bála, mal som ju rád s dažďom a vetrom za dary, ktoré po nich ostali v záhrade.

Ale najradšej na svete som mal hudbu. Keby sa ma niekto spýtal, akú hudbu som mal rád v ranom detstve, aké nástroje, akých hudobníkov, povedal by som, že najradšej zo všetkého som počúval kovanie kosy. Keď za tichého večera, dakedy pred Petrom-Pavlom koval náš otec kosu v záhrade pri chalupe, bola to pre mňa najčarovnejšia hudba. Mal som ju tak rád a tak som po nej túžil, ako hádam túžia anjeli po veľkonočnom vyzváňaní v kostole. Nech mi

Boh ospustí toto prirovnanie. Aj dodnes sa mi niekedy zdá, že keby som počul kovať kosu pod oblokom, hneď by som omladol, stal sa lepším a vrhol sa do roboty. Prenikavé a čisté cvendžanie kosy mi veštilo radosť a potešenie — kosenie sena. Pamätám sa naň od malička.

— Ticho, Saško, neplač, — prihováral sa mi prastarý otec Taras, keď som sa pre čosi rozplakal, — neplač, somárik. Pokujeme kosu a pôjdeme kosiť k Desne, nakosíme sena, nachytáme rýb, navaríme kaše...

Ja som zatíchol a vtedy Taras, starého otcov otec, ma vzal na ruky a rozprával mi o Desne, o lúkach, o tajomných jazerách — Dziubinom, Cerkovnom, Tichom, o rieke Sejme. A hlas mal taký dobrý, aj pohľad oči, a jeho chlpaté ruky, mocné ako korene, boli také nežné, že istotne nikdy a nikomu na svete neublížili, nikoho neokradli, nezabili, neobrali, krvi nepreliali. Poznali len prácu a pokoj, štedrotu a dobro.

— ... Nakosíme sena, navaríme kaše. Neplač, chlapček môj.

Prestal som plakať, potom som sa tichučko, prstami odrazil od zeme a vo chvíľke som sa ocitol na Tichom, na Cerkovnom, na Sejme. To boli najkrajšie jazerá a riečky na svete. Takých už nieto a nikdy nikde nebude.

Toto všetko som si pripomínal v člne na kožuchu a pomaly sa mi zavierali oči. Ale v hlave mi ostávalo svetlo. A do dnešného dňa, keď zatvorím oči, nemám v hlave tmu. Ešte svieti môj mozog jasne a neúnavne, osvetľuje viditeľné aj neviditeľné, nekonečnú reťaz obrazov bez počtu a niekedy aj bez poriadku. Obrazy plynú, valia sa vody v Dunaji a Desne, jarné vody Desny a Dunaja. Oblaky plávajú po nebi slobodne, ako sa im zachce, a toľko bitiek a zápasov podstupujú na svojej ceste modravým priestorom, že keby mi osud dožičil aspoň jednu tisícinu z nich zachytiť a usporiadať do jasného radu v knihe alebo vo filme, nežil by som zbytočne na svete a neobťažoval by som nadarmo svojich pozorovateľov a predstavených.

Čo všetko som ja videl na obyčajnom nebi! Svet oblakov bol plný obrov a prorokov. Obri a proroci neprestajne zápasili medzi sebou a moja detská duša sa od nich často odvracala a napĺňala smútkom.

Nepokoj, pohyb a zápas som videl všade — v dubovej a vŕbovej kôre, v starých pňoch, bútľavinách, močariskách, na ošarpaných stenách. Na čo mi len oko padlo, vždy a všade som videl niečo, čo sa podobalo ľuďom, koňom, vlkom, hadom, svätým, čo mi pripomínalo vojny, požiare, bitky alebo potopu. Všetko žilo v mojich očiach dvojakým životom. Všetko sa núkalo na prirovnanie, všetko sa niečomu podobalo, akoby som všetko už dávno kdesi videl, predstavoval si, prežil.

Ale čo to robím? Mám písať o člne, a ja som sa pozabudol a píšem o oblakoch. O tom starom člne v stodole v kútiku, o tom člnku...

Ako som tak v člne uvažoval, zavrel som pomaly oči a už som začal rásť. A tu sa čln pomaličky, tichučko podo mnou zakolísal a vyplával zo stodoly do záhrady, plával po tráve pomedzi stromy a kry za pivnicu a ľubovník, povedľa starého otca. Starý otec bol zrazu maličký, menší ako ja. Sedel babke na rukách

v bielej košieľke a sprevádzal ma milým úsmevom. A čln sa niesol a niesol cez záhradu, cez pašienok na Zárečie, zo Zárečia popri lazoch na Desnu.

Hraj, muzika, spievajte, anjeli v nebi, vtáci v lese, žabky pod brehmi, dievčatká pod vrbinou. Plávam dolu vodou! Plávam dolu vodou a svet pláva nado mnou, plávajú jarné oblaky — veselo sa pasujú na nebi, pod oblakmi sa vznáša sťahovavé vtáctvo — kačky, čajky, žeriavy. Letia bociany ako ľudia vo sne. Aj šachorina pláva. Plávajú vrbiny, bresty, topole, zelené ostrovy.

Nuž také voľačo, také pekné sa mi prisnilo v člne. Už sa presne nepamätám. A možno sa mi to ani nesnívalo, možno som naozaj bol na Desne. Istotne to bolo tak, ale veľmi dávno sa to už pominulo, postrácalo po cestách života a nikdy sa už nevráti to sväté, bosonohé detstvo. Už mi nevykvitne tabak ako strapce na popovom rúchu, už ma nenastraší posledný boží súd, keď ma nenastrašil ľudský.

Iba túžba konať dobré skutky zostala vo mne na celý život.

Môj deň sa skláňa k večeru, hmla zahaľuje jasné pole a ja sa rozochvený dívam dookola — musím sa poponáhľať. Plávajú plavci na vŕbových člnoch, na Desne vlna vlnu naháňa, vezú mi myšlienky a spomienky z ďalekého teplého kraja... Čo chceš? Čo ešte viac chceš?

Keď som bol maličký, opatrovali ma až štyri pestúnky. Boli to moji bratia Lavrin, Serhij, Vasyľko a Ivan. Ale akosi krátko boli na svete, vraj preto, že zavčasu začali spievať. Niekedy sa všetci štyria vyškriabali na plot, usadili sa do radu ako vrabce a pustili sa do spevu. Kde len brali tie pesničky a kto ich učil? Nikto ich neučil.

Keď všetci odrazu, v jeden deň, umreli na mor, ľudia hovorili:

— To si ich Pánboh vzal do svojho anjelského chóru. A oni naozaj vyspievali vo svojom krátkom živote všetky pesničky, ani čo by cítili, že tu dlho nebudú.

Nenadarmo niektoré jemné ženské duše neznášali ich koncerty. Hľadeli na nich ženičky, smutne hlavami pokyvovali, prežehnávali sa, ba aj plakali, samy nevediac prečo:

— Oj, nebude radosť z týchto detí...

Stalo sa to, ako ľudia spomínajú, práve na Kvetnú nedeľu. Nešťastie vošlo do našej bielunkej chalúpky. Mne vtedy práve minul rok.

Keď sa otec na jarmoku v Borzne dozvedel, že mu doma deti hynú na neznámu chorobu, šľahol kone bičom. Pocestní si ešte dlho rozprávali o tom, ako preletel tých tridsať vierst, ako nemilosrdne šibal kone, ako volal kompu na Desne a ako sa ďalej hnal, aby nás čo najrýchlejšie zachránil. A doma už len toľko videli, ako vrazil do vrát na spotených koňoch, až sa vráta rozsypali a dokaličené kone sa zvalili na zem v krvavej pene. Vrhol sa otec k nám, ale my sme už ležali mŕtvi, iba ja som bol ešte na žive. Čo si počať? Mater zbiť? Matka mala dušu na jazyku. Horko zaplakal otec nad nami:

— Oj, synovia moji, synovia! Deti moje, slávici moji! Prečo ste tak skoro dospievali...

Potom nás volal orlíkmi a matka zasa slávikmi. A ľudia plakali a dlho nariekali, že z nás už nebudú ani rybári, ani kosci na lúkach, ani oráči na poli, ani vojaci slávni, bojovníci za cára a za vlasť.

K čomu mám prirovnať hĺbku otcovho utrpenia? Hádam k temnej noci. V nesmiernom zúfalstve preklial meno Božie, a Boh musel mlčať. Keby sa mu bol vtedy zjavil v celej svojej sláve, otec by sa bol istotne naň vrhol a preklal ho vidlami, alebo dorúbal sekerou.

Popa vyhnal von zo dvora a vyhlásil, že si sám deti pochová.

Podobný výbuch zúfalstva a hnevu už nie proti Bohu, ale proti nám, vtedy už dospelým, zažila u neho matka o polstoročie neskôr nad Dneprom, keď druhý raz plakal na opustených kyjevských vŕškoch a všetkým do jedného nám robil výčitky. Či mal vtedy zúbožený starček pravdu alebo nie, ťažko posúdiť. Je predsa dávno známe, že veľkosť utrpenia nemožno merať tlakom vonkajších oklností, ale skôr hĺbkou otrasu. A kýmže z nás, kým život neotriasol!

Videl som veľa pekných ľudí, ale takého, ako bol otec, som nevidel nikdy. Mal veľkú tmavovlasú hlavu a veľké, múdre sivé oči, ibaže tie oči akoby vždy boli plné smútku; ťažké sú okovy negramotnosti a poroby. Celý bol v zajatí smútku, ale zároveň mal v sebe akúsi vznešenú kultúru myšlienok a citov.

Koľko zeme preorel, koľko obilia nakosi! Ako zručne vedel pracovať, aký bol mocný a čistý! Telo biele, bez jediného fliačika, vlasy lesklé, vlnisté, ruky široké a štedré. Ako pekne niesol lyžicu k ústam a pod ňou držal kôrku chleba, aby nezakvackal obrus, prestretý na tráve celkom nad Desnou. Mal rád žarty, vtipné, priliehavé slovo. Vedel, čo je to taktnosť a zdvorilosť. Nevážil si vrchnosť ani cára. Cár urážal jeho dôstojnosť pľuhavou hrdzavou briadkou, krpatou postavou a tým, že vraj nemal ani generálsku hodnosť.

Jediné, čo na otcovi nebolo pekné, bol jeho odev. Také nepekné, bezfarebné, chatrné háby nosil! Akoby nejaké zlé netvory chceli zneuctiť ľudskú podobu a — antickú sochu obliekli do špinavých handár. Keď tak niekedy šiel z krčmy domov, zapletal nohami a s ťažkým smútkom hľadel do zeme; ja som bol s Pirátom schovaný v malinčí a šlo mi do plaču pri pohľade naňho. A predsa bol krásny — toľko bohatstva sa v ňom skrývalo. Či kosil, alebo sial, či kričal na matku alebo na starého otca, či sa usmieval na deti, alebo mlátil koňa, či jeho samého neľútostne bili policajti — vždy bol rovnako krásny. Aj vtedy, keď za fašistického otroctva on, všetkými opustený osemdesiatročný starec bez domova, postával na námestiach a ľudia ho pokladali za žobráka a hádzali mu kopejky — aj vtedy bol prekrásny.

Podľa neho mohli maľovať rytierov, bohov, apoštolov, veľkých učencov aj rozsievačov — na všetko sa hodil. Mnoho obilia dorobil, mnohých ľudí nachoval, od povodní zachránil, veľa zeme preoral, kým sa zbavil svojho smútku.

Podrobujúc sa večnému zákonu života, skláňam svoju šedivú hlavu pod severným nebom, snímam čiapku a posvácujúc myšlienky mlčaním, zgnia-

vený smútkom skladám svoj talent k jeho nohám, aby mi on sám nadiktoval svoj závet. Hľa, stojí predo mnou ďaleko na kyjevských vŕškoch. Krásna tvár mu obelasela od nemeckých úderov. Ruky a nohy mu opuchli, bolesť mu zaliala oči slzami a hlas mu už tíchne, umĺka naveky. A ku mne už ledva dolieha z diaľky jeho:

— Deti moje, slávici moji...

Jednej noci sa v našej chalupe, ktorá, ako je známe, už vrástla do zeme až po okná, stali dve udalosti.

Keď som sa prebudil ráno na peci, kde som spal v prose či v žite, ejha, cigánim, v jačmeni, keď som sa teda prebudil v teplom voňavom zrne, začujem — v chalupe sa deje niečo neobyčajné ako v rozprávke: starý otec plače, matka plače, v pitvore kura kotkodáka a čosi vonia skoro ako v kostole. A na dvore Pirát šteká na žobrákov. A už počujem, ako žobráci šuchocú v pitvore, šmátrajú po dverách, hľadajú kľučku. Pretieram si oči a prv než sa celkom preberiem, už mama pristupuje k prípecku a vystiera ku mne ruky s korýtkom a v korýtku leží v bielych plienkach povité dieťa, ako na obrázku.

— Už si hore, synček môj? A ja som ti bábiku priniesla, dievčatko. Pozri, akú!

Podíval som sa na bábiku. Hneď sa mi akosi nepozdávala. Aj som sa jej trochu zľakol — papuľka ani pästička, a sivá ako pečené jablko.

— Aká je peknučká! Ako bábika! — nežne povedala matka. — A žíva, kukni sa. Ach, ty moja holubička sivá, ty môj kvietoček.

Na šťastnej matkinej tvári, ktorá len tak žiarila od radosti, som zbadal slzy. Že matka mala vždy slzy na krajíčku, to sme všetci dobre vedeli, ale...

«Prečo by teraz mala plakať?» pomyslel som si.

— Čo vám je, mama...?

— To ja plačem kvôli starému otcovi, aby sa neurazil, nech ho tam Panna Mária skára, — radostne mi zašeptala do ucha. — Vieš, aký zázrak sa u nás stal?

— Aký?

— Už je so mnou koniec, už som ja načisto sirota! Kch-kch! — ozvalo sa zrazu zúfalé kvílenie starého otca, po ktorom sa starý otec tak prudko rozkašlal a rozreval, až sa z povaly sypala omietka. Iba v píšťalkách a kohútikoch, čo vyhrávali v starého otcovom kašli, zaznievala nesmierna bolesť. Rýchlo som sa zdvihol a nakuknem poza komín: jaj! Prababka, starého otcova mať, leží na stole pod ikonami. Ruky má zložené a usmieva sa tým svojím známym úsmevom, akoby sa tešila, že ju už nikto nebude zlostiť ani jej vyhadzovať na oči, že dlho žije; dosť sa za tých sto aj pár rôčkov nabehala a boše nohy si doráňala, teraz si už tichučko leží hlavou pri cároch a kniežatách a pri poslednom súde. Zavreli sa jej vševidiace oči, utíchla jej vášnivá ľudová tvorivosť a všetky jej kliatby akoby vyleteli z chalupy vedno s dušou. Oj, keby ste vedeli, aká je to radosť, keď v starých chalupách umierajú prababky, najmä v zime!

Aké je to šťastie! Chalupa je hneď väčšia, vzduch sa vyčistí a svetlo je ako v raji.

Chytro sa zošmyknem na prípecok, odtiaľ skočím do starého otcových kapcov a ako strela vyletím popri žobrákoch von. A vonku hreje slniečko. Holuby lietajú a nik ich nepreklína. Veselý Pirát sa pohráva s reťazou a drôtom. Na deravej streche spieva kohút. Husi s bravom v dojemnej zhode čosi žerú z jedného koryta. Vrabce čvirikajú. Otec hobľuje dosky na truhlu. A po ceste kráča starý Zacharko s vedrami na vodu, starý kováč Zacharko, ide starý Zacharko.

— Oj, dedko, dedko, naša babka zomrela, namojdušu, pravdu vravím, — kričal som celý šťastný a začal som sa smiať.

— Ach, ty zbojník! — nazlostil sa Zacharko. — Všetko na posmech obrátiš, všetko ti je smiešne, počkaj len, veď ti ja dám!... Hej...

Kde sa vzal, tu sa vzal, len sa zrazu zjavil červený býček Mina, ktorý sa rád klal, lebo ho svrbeli rožky a ešte mu k tomu lajno k bruchu primrzlo a šteklilo ho. Tak si tými rožkami, čo ho svrbeli, bráničku otvoril a vyrútil sa na Zacharka. A ten sa pustil naďávať na prekliateho Minu a s krikom — ratujte ma, ľudia boží, črevá mi vypustí! — spadol do kaluže. Len čo náš verný pes, čo ho Pirátom volali, zbadal, ako Mina kole kováča Zacharka, ako vedrá hrkocú, kury kotkodákajú, otec truhlu zbíja, zo striech voda kvapká, akože inak, musel sa rozštekať! Zatákali kačky, zasipeli husi, splašili sa kury a vrabce sa rozleteli na všetky strany — frnk! A Pirát, potvora, iba keď ti vyskočí — istotne zabudol, že je priviazaný — vrhol sa za Minom a zahral na drôte natiahnutom cez dvor crescendo v takej vysokej tónine, že sa drôt pretrhol!

Na chvíľku nastalo ticho. Nad chalupou sa vzniesli k nebu holuby, vtáky mieru a požehnania. Až som sa zachodil od šťastia a toľko som sa nasmial, že ďalej písať v tomto žánri už sám síl. Aby som neupadol už v útlom detstve do symbolizmu alebo do biologizmu, radšej prejdem do všednej prózy, tým skôr, že ona sáma sa už približuje.

Sprava i zľava, od studne aj spoza stodoly zjavujú sa ďalší žobráci ako kŕdle žeriavov. Slepci akoby zaňuchali babkinu mŕtvolu, neomylne odbočujú z hlavnej cesty rovno do našej uličky a hneď aj spustia:

Te-e-lá-á vaše sa červom dostanú-ú,
kosti vaše prijme matka zem rodná-á,
tam vám nepomôžu priatelia ni bratia,
ale vám pomôže len almužna va-a-ša-a!

Ovešaní veľkými tanistrami kráčali s vypúlenými beľmami, akoby sa usmievali nebu; držali sa jeden druhého, v rukách dlhé palice a spievali svoje trúchlivé piesne. A práve na nich sa so zúrivým brechotom vrhol Pirát. Nenávidel žobrákov a okrem toho sa chcel zalíškať otcovi, ktorý tiež neznášal žobrotu. Lenže neopatrný Pirát zabudol, že slepci majú svoje fígle, o čom sa hneď aj presvedčil na vlastnom chrbte.

— Oj-oj-oj! — žalostne zaskučal, keď ho vodca žobrákov Bohdan Cholod pretiahol palicou po chrbte. — Už nikdy nebudem brechať na slepcov! Hav-hav...! Vŕŕ...! A čo mi to, somárovi, napadlo, zahryznúť sa im do čižiem! Bolo mi to treba?

Teraz už nieto takých žobrákov. Nieto ani takých modlitieb, batohov, ani takej biedy. Nieto ani slepoty, ani takých vykrútených nôh, ani hrbov... všetko to vyhynulo a stratilo sa spolu s kulakmi.

Mama sa žobrákov bála a nenávidela ich, ale vždy jm nadelila štedrú almužnu. Mala v sebe hrdosť a veľmi sa jej žiadalo, aby ju aspoň slepci pokladali za bohatú.

Žobráci zaplnili celý dvor. Bohdan Cholod, ich vodca, chlap mocný a už v rokoch, nerád chodil s batohom po chalupách. Nepáčili sa mu ani ľudia, ani psi a nikto nevedel, či bol naozaj slepý, alebo nie. Hľadel iba do zeme a mal také zachmúrené obočie, že keby aj mal oči, nevidel by nič, len kúsok zeme pod nohami. A bol taký strašný, že sa pred ním zavierali všetky dvere a v chalupách a pitvoroch všetko utíchalo, až kým neodišiel. Preto skoro nikde ani nechodieval, len sa posadil na rohu pri tržnici a vyberal si svoju daň. O almužnu neprosil — vymáhal si ju. Jeho ohlušujúci hrôzostrašny hlas sa nehodil na prosenie.

— Dajte mi almužnu! Kopejočku...! Alebo praclík...! Alebo jabĺčko... — kričal strašným chrapľavým basom, plným nespokojnosti a nevôle. — Nože, ľudia, no...! Nože, dávajte, kde je vaše milosrdenstvo! Veď už dajte voľačo...!

A keď sa na jeho výzvy dlho nikto neohlásil, zlostne trieskal palicou o zem.

— Ha! Bodaj vám nikdy dobre nebolo, aby vás vlci pohrdúsili... Dá-vajte!

Raz, keď tak tresol palicou o zem, na smrť vystrašil dcéru komisára Konaševyča, ktorá sa zadumaná poháľala na schôdzku s akýmsi pánkom.

— Jaj! — zvýskla slečinka a odskočila ako pomätená. — Po-mó-ó-óc!

— Dávajte...!

Na druhý deň policajt Ovramenko odobral slepcovi jeho výsadu — zakázal mu sedieť na trhovisku. Cholod sa usadil na kraji mestečka pri starom chlieve, kade neprešla ani živá duša a kde ho pomaly utrápili nemilosrdné detváky okolitých mešťanov.

— Tak mu treba, ohavníkovi. Aspoň nebude ľudí strašiť, — povedal náš otec a odpľul si. — Veď to ani nie je žobrák, aby ho parom vzal, ale dub rozštiepený hromom.

Otec Cholodom opovrhoval, ani sám nevedel prečo; možno za silu premrhanú bez úžitku, alebo za premárnený bohatiersky hlas, ktorý v otcovi vždy prebúdzal smútok. Otec tak nenávidel každú núdzu, že ani len slovo «chudoba» nevedel použiť vo vzťahu k svojej osobe. Namiesto «moja chudoba» mohol povedať «moje bohatstvo», napríklad: «Moje bohatstvo mi nedovoľuje kúpiť si nové, prepytujem, čižmy.»

Zo všetkých žobrákov otec uznával len jedného — Kulyka. A hoci Kulyk nosieval čamaru a veľké čižmy z hrubej kože a na pohľad vyzeral bohatší ako otec, vždy sa našiel u otca dáky ten groš pre neho a nikdy mu nepovedal krivého

slova. Otec si vážil umenie. A Kulyk vždy chodil s bandurou a nikdy nespieval nábožné pesničky. Otec si vážil aj jeho dôstojný umelecký výzor. Hoci sám vyzeral ako herec cisárskych divadiel preoblečený do ošúchaných šiat, spievať nevedel. Iba niekedy, keď si so svojím susedom a priateľom Mikolajom Trojhubom vypili, vedno probovali zaspievať svoju obľúbenú burlackú pesničku, spomínajúc na svoje burlačenie na Done, pri Kachovke a v Kachovských záporožských stepiach.

Batohy sú ťažké a plecia ma bolia, ech!
Mal som ja ísť radšej lode ťahať hneď,
mal som ja ísť radšej... Ech! Lode ťahať hneď.
Oj! A za pohárik vodky...y...y...!

Ďalej im to už nešlo. Ťahali pieseň ako ťažkú vlečnú loď proti prúdu, ale spev sa akosi rozplýval a nezladené hlasy čoskoro zatíchli. Vtedy speváci prestali jeden druhému dirigovať rukami, zmĺkli a zarazene sa čudovali svojej speváckej nemohúcnosti, mlčky si popíjali, pohmkávali si popod nos a ťažko vzdychali:

— Oj-oj-oj... No...!

Tak veru. Ale kde sme to prestali? Aha, pri žobrákoch.

V kaluži krčí starý kováč Zacharko. Mina chce starkého preklať rohami. Holuby sa vznášajú k nebu. Zo striech kvápe voda. Žobráci spievajú o pekelných mukách. Pirát zavýja. Na hrbe hnoja kohút gniavi sliepku. Vrabci sedia na stodole. Ja som zase na vrbe. Hojdám sa na mokrej vetve, hlasno kašlem a rehocem sa celý šťastný — cítim jar. A je mi tak dobre. Všade je veselo a všetko vonia hnojom, mokrým snehom, mokrou vrbinou.

— Oté-é-éc! Bujak kope starkého!

— Kde?

— V kaluži-i-i! — kričím vedno s kohútom.

Žili sme v úplnom súlade so silami prírody. V zime sme mrzli, v lete sme sa piekli na slnku, v jeseni sme sa miesili v blate a na jar nás zaplavovala voda — kto to nepoznal, nevie, čo je to radosť a plnosť života. Jar k nám priplávala obyčajne z Desny. Vtedy ešte nikto nepočul o pretváraní prírody, a voda tiekla, ako sa jej páčilo. Niekedy sa Desna vyliala tak mohutne, že zaplavila nielen lesy a lúky, ale celé dediny volali o pomoc. A tu sa rodila naša sláva.

O tom, ako sme s otcom a starým otcom zachraňovali ľudí, kravy a kone, dala by sa napísať celá kniha. To boli moje predškolské hrdinstvá, za ktoré by ma teraz istotne poslali do Arteku. Ale vtedy sa ešte o Arteku ani nechyrovalo. Dávno to už bolo, neviem presne, v ktorom roku. Na jar, v predvečer veľkonočných sviatkov prišla taká povodeň, akú nikto nepamätal, ani náš starý otec, ani jeho mať.

Vody pribúdalo s neslýchanou rýchlosťou. Za jeden deň zatopilo lesy, lúky, záhrady. Keď sa zmrklo, rozpútala sa búrka. Nad Desnou sa po celú noc ozýval hrozný hukot. Zvony vyzváňali na poplach. Kdesi ďaleko v tme kričali ľudia,

žalostne brechali psy, šumela a zavíjala povíchrica. Nikto nespal. Ráno boli všetky ulice pod vodou, a voda stále stúpala. Čo si počať?

Vtedy policajný komisár poslal k nášmu otcovi obrovitého policajta Makara.

— Choď ratovať ľudí na Zahrebelie. Topia sa, počul si? — rozkazuje otcovi sipľavým hlasom. — V celej gubernii nieto takého člna ako tvoj, a ty si moreplavec.

Len čo mať začula o takom nešťastí, zaliali ju slzy.

— A Veľka noc?

Otec ju zahriakol, aby bola ticho, a hovorí Makarovi:

— Oj, rád by som ja šiel ľudi ratovať, ale sa boljím hriechu. Zajtra ráno je Krista pána vzkriesenie. Musím presda zjesť kúsok posvätného koláča, aj vypiť si treba, ako sa patrí. Dva mesiace som nepil. Nemôžem Veľkú noc znesvätiť.

— Tak pôjdeš do áreštu, — povedal Makar a ovoňal pečené prasa na prípecku. — Miesto diplomu za záchranu ľudí a dobytka budeš v base ploštice pučiť.

— Dobre, — vzdal sa otec. — Aby vás zrádnik metal, vlkodlaci. Idem!

Matka, ktorá vždy pred Veľkou nocou akoby nemala všetko v hlâve v poriadku, vykríkla v žalostnom zúfalstve:

— No kdeže pôjdeš? A svätený koláč?

— Daj nesväteného. Keď hrešiť, tak hrešiť... Sadaj, Makar! Kristus vstal z mŕtvych...! Nalej ešte raz! Vinšujem vám jar, vŕbu, vodu a biedu!

Tak sme skončili pôst v sobotu, trochu sme si pospali, zaspali sme služby božie, a len čo svitlo, už sme sa napriek veľkým prekážkam približovali na člne k zatopenej dedine Zahrebelie. Celá zahrebeľská farnosť sedela na strechách s nesvätenými koláčmi. Vychádzalo slnko. Bol to nezvyčajný obraz, ako vo sne alebo v rozprávke. V slnečnom svetle sa pred nami otvoril celkom nový svet. Nič sa nedalo poznať. Všetko bolo inakšie, krajšie, mohutnejšie, veselšie. Voda, oblaky, šachorina — všetko plávalo, neustále sa nieslo dopredu, šumelo, blyšťalo sa na slnku.

Krásna jar...!

Pod otcovým vedením sme veslovali z celej sily. Pri práci sme sa zahriali a bolo nám veselo. Otec sedel s veslom na korme — veselý a silný. Cítil sa záchrancom tonúcich, hrdinským moreplavcom, Vaskom da Gama. A hoci mu život miesto oceánu dožičil iba kaluž, dušu mal ako oceán. A hádam práve pre túto širokú dušu Vasko da Gama občas nezniesol takú disproporciu a potápal svoje lode v krčme. Hovorí sa, že opitému je more iba po kolená. Horkýže! To nie je pravda. Ale o tom som sa dozvedel omnoho neskôr. Náš otec proto utápal svoje lode v špinavej krčme, aby sa maličká kaluž jeho života aspoň niekedy, aspoň na chvíľu premenila na bezodné a nekonečné more.

Voda sa valila s hroznou zúrivosťou. Dedina sa nestačila ani spamätať a už sa premenila na ostrov, a ostrov pomaly mizol pod vodou, ponáral sa.

— Pomó-óc...!

Spenená bystrina sa rozlievala po uliciach, lúkach, syčala popod prahy a domové dvere, zaplavovala chlievy, ohrady, stodoly. Potom, skoro odrazu, stúpla o dobrý meter a cez dvere a okná sa vovalila do chalúp.

— Preboha, pomóóc!

Chalupy podmýval prúd. V ohradách ručal dobytok. Kone priviazané ku kolom stáli vo vode až po krk, svine zatopilo. Zo susedných dedín na druhom brehu Desny voda niesla utopené, zduté býky. Voda vystúpila až ku kostolu, celkom k oltáru. Celá dedina bola pod vodou. Iba Jarema Bobyr, náš príbuzný zo strany starého otca, pri tomto nešťastí neutrpel. Poznal príznaky všetkých prírodných úkazov a veril najmä myšiam. O povodni vedel vopred, už v zime. Keď na Tri krále začali zo stodoly a komory po snehu utekať myši, náš prešibaný strýčko sa hneď dovtípil, že na jar príde bieda. A nech sa mu hlúpi a neopatrní susedia vysmievali koľko chceli, bez slova rozobral strechu nad pitvorom, postavil si tam ohradu, pristavil schodíky a vynosil ta všetko seno a obilie. A tak keď sa v dedine namiesto «Kristus vstal z mŕtvych» ozývalo zúfalé volanie «pomóóc», veľká Bobyrova rodina pri jasliach na streche v spoločnosti krávy, koní, ovečiek, kúr a holubov, končila veľký pôst celkom ako na starom obraze, čo voľakedy visel v kostole.

— Pomóóc! Chalupu berie...! — kričali zdola.

— Kristus vstal z mŕtvych!

A tu Kristus musel vypočuť za túto povodeň také reči, aké sa neušli ani jednému prísediacemu pri nespravodlivom súde. A k tomu ešte voľakto pustil medzi svet zlomyseľný chýr, že vraj popovka vo veľkom pôste jedávala mäso, ktorého si z tajnej popovej komory mohla nabrať, koľko jej len hrdlo ráčilo. Bolože to kriku! Ale keď sa to tak vezme, neboli to protináboženské, bezbožnicke reči. Veriaci, če s neposvätenými koláčmi sedeli na strechách uprostred tonúceho dobytka, zrejme chceli iba to, aby sa Boh trocha pozornejšie staral o svet, ktorý sám stvoril. Jednoducho povedané, žiadalo sa im od Boha, Matky Božej a všetkých svätých niečo krajšie ako takéto skľučujúce a nevhodné nepríjemnosti.

— Ale naozaj, aké sú to, do diabla, veľkonočné koláče, keď ich, odpusť nám Panebože, musíme jesť nesvätené? Celá farnosť je na strechách a v chalupách sumce plávajú.

— Kristus vstal z mŕtvych, vy mokré zadky! — veselo zavolal môj otec, keď vplával ponad plot do dvora a vrazil čeleňou do strechy.

— A nech to všetko šľak trafí, — ozval sa zo strechy Levko Kyjanycia, už starší človek, a podal otcovi pohárik. — Naozaj vstal z mŕtvych! Ratuj, Petro, a neposmievaj sa! Raz-dva nám vezme chalupu. Ohó, už sa rúša!

— Prepánejána! Pomóóc! Kristepane-e! — božekovali ženy.

— V deň zmŕtvychvstania prehliadnime, ó ľudia! Vzkriesenie Hospodinovo, vzkriesenie zo smrti k životu a zo zeme do nebies...

— Pomóóc! Topíme sa...

Zrazu spoza chalupy vyplával maličký člnok a v člnku speváci: otec Kyrylo, diak Jakim a kormidelník s veslom — kostolník Luka. Duchovné osoby už

dávno plávali pomedzi chalupy, svätili koláče a udržiavali morálneho a náboženského ducha farníkov na žiadúcej úrovni.

— Poďte sem, velebný pane. Deti chcú koláče.

— Vydržte, pravoslávni! — volal otec Kyrylo. — Predobrý Stvoriteľ posiela nám znamenie s vodami svojimi ako blaženú predzvesť úrody všetkých bylín a plodín... Kde tam ideš, ty pohan! Ku streche hybaj, ku streche! Joj, spadnem!

Kostloník Luka pomaličky prirážal k streche. Služobníci boží kropili jarnou svätenou vodou koláče a kraslice, všade si trochu vypili, aby im nebolo zima, až nakoniec aj zabudli, čo majú spievať.

— Tu by sa, velebný pánko, nemalo spievať «vzkriesenie», ale «Dolu po matuške Volge», — zažartoval náš otec.

— Čo sa smeješ! — nahneval sa otec Kyrylo. Nemal rád môjho otca pre jeho krásu a neúctivú povahu. — Ešte aj tu si proti bohu, ty neznaboh, neverec zakuklený!

— Velebný pánko, aj vy, diak, aj ty, kostolník, vo veciach viery sa raz-dva dohodneme. Nemám nič proti Bohu, — veselo hovoril otec a slučkou priťahoval k člnku poloutopenú jalovicu. — Saško, chyť ju za rohy. Drž, neboj sa! Pretiahnem jej povraz popod brucho... Nemám nič proti bohu, duchovné osoby, ani proti vzkrieseniu, ba ani proti veľkému pôstu. Ani proti volovi jeho, ani proti oslovi jeho, ani proti ostatnému dobytku jeho... A keď sa aj niekedy hnevám na všemohúceho, všedobré, vševidiace oko jeho, tak vôbec nie preto, že by som v neho neveril, alebo že by som veril v nejakého iného boha.

— Len počkaj, za také slová sa budeš v pekle pražiť! — zastal sa diak Pana Boha.

— Nedá sa nič robiť, — povedal otec a nadvihnúc jalovicu veľkým kolom, obratne ju vtiahol do člna. — Keď som už raz hriešny, tak kde inde by som sa mal pražiť, ak nie tam, kde vy hovoríte. Pravdaže, Pánboh z neba vidí lepšie ako my, čo a ako treba, aký oheň alebo vodu má zoslať na nás hriešnych, či myši, či červy, či suchý vietor, či zlú vrchnosť alebo vojnu. No z druhej strany ja ako boží tvor mám tiež svoje záujmy a svoj rozum, hoci malý, ale zasa nie celkom najhorší a najsprostejší. Naozaj neviem, prečo by som mal chváliť Boha za takúto povodeň, a k tomu ešte na Veľkú noc. Ja predsa nemôžem vedieť, aké plány má Boh s toľkou porciou vody. Ale nevidím ja v tejto vode nijaké dobro.

— Nevyspytateľné sú cesty Hospodinove, — prísne preriekol otec Kyrylo.

— Tak je, — súhlasil otec a gazdovským okom sa rozhliadol po záplave. — V takom naplánovaní vody musí istotne byť veľký božský úmysel, ale pokiaľ ide o mňa, viem iba jedno: nohavice mám mokré a vlasy nie a nie uschnúť.

— Čuš, bezbožník! — nahnevane skríkol otec Kyrylo, keď sa zrazu stala veľká galiba. Sluha boží sa zapotácal v člne, zamával rukami a už letel dolu hlavou do vody. A čln hneď hup! na druhý bok — a po diakovi a kostolníkovi zostali iba bubliny.

Oj, akože sa tu naša zatopená dedina nerozrehoce, akože sa strechy nepotešia! Ženy, dievky, starci, chlapi, deti! To je národ! Takto sa na Veľkú noc vysmievať zo vzkriesenia, zo samých seba, zo všetkého na svete! A kde? Na strechách, medzi kravami a koňmi, čo im rohy a hlavy trčia zo studenej vody. Nie! Národný charakter Zahrebelčanov sa nepovzniesol tak vysoko, aby pochopil zákonitosť a účelnosť nešťastia. Zviedol ich k smiechu, a to dokonca na svätú Veľkú noc. Môj otec, veľký a dobrý človek, hľadel na ľudí a usmieval sa.

— No, to je dedina! Každú jar takto mokne už hádam tisíc rokov, ale ani čert ich nevytopí a nevyženie odtiaľto. To je nátura!...

Rúčkou vesla zachytil otec popa Kyryla za zlatú reťaz a vtiahol ho ako sumca do svojho korábu medzi kravy a ovce. Potom sme začali ťahať diaka a toľko sme sa nasmiali, kým sme ho vytiahli, že sme zabudli na kostolníka Luku, ktorého vari za ten čas zožrali raky, či čo, na to som už zabudol. Taká to bola povodeň.

No moja dedina nezahynula, nezmizla z povrchu zemského vodou, ale ohňom. A tiež to bolo na jar. O päťdesiat rokov neskôr. Dedinu vypálili za pomoc partizánom, a ľudia, čo ostali nažive, vrhali sa do vody, celí v plameňoch.

Zhorel kostol, natrieskaný kričiacimi ľuďmi. Vysoké plamene blčali do noci, všetko praskalo, dunelo tupými výbuchmi a vietor roznášal veľké ohnivé chumáče slamy do čiernej prázdnoty neba ako duše zahubených matiek. Katani sa preháňali po uliciach a záhradách za ženami, trhali im deti z rúk a hádzali ich do ohňa horiacich chalúp, a ženy, aby už nemuseli žiť, hľadieť, plakať a preklínať, samy skákali za deťmi a horeli v plameni hrozného fašistického súdu.

Obesenci sa dívali dohora zo strašných šibeníc, hojdali sa na povrazoch a vrhali na zem a na vodu svoje príšerný tiene. Všetko, čo nestačilo utiecť do lesa, do šachorín alebo tajomných partizánskych húštin — všetko zahynulo. Nebolo viac krásnej dediny. Nebolo viac ani cholúp, ani záhrad, ani dobrých ľuďí. Iba pece sa dlho beleli uprostred popola.

Aj ja som vtedy horel v tom ohni, umieral som s každým človekom, s každým zvieraťom a rastlinou: horel som ako strom alebo kostol, hojdal som sa na šibenici, lietal som v prachu a dyme katastrofálnych výbuchov. Z mojich svalov a roztrúsených kostí v polovici dvadsiateho storočia v západnej Európe varili mydlo. Moja koža išla na väzby kníh a na tienidlá lámp, stlala sa na vojnových cestách, vyžehlená ťažkými tankami poslednej vojny ľudstva. Ale stalo sa, že som to raz už nevydržal, a keď som z plameňov vykrikoval bojové heslá a výzvy k nemilosrdnej pomste nad nepriateľom, zvolal som: — Bolí ma to, bolí!

— Prečo si to zakričal? — vyčítali mi. — Čo ťa k tomu priviedlo v takejto veľkej dobe — bolesť, strach?

— Utrpenie. Som umelec, a odpusťte mi, fantázia vždy bola mojou radosťou aj kliatbou. Teraz ma zradila. Keď som hľadel na toto zlo, na chvíľu sa mi zazdalo, že to nehynie len moja dedina, ale celý národ. Či može byť niečo hroznejšie na tomto svete?

Od tých čias som sa utešoval chimerickou myšlienkou, že ľudská bezúhonnosť je vo väčšej miere záležitosťou úspechu a šťastia než dôsledkom cnosti.

Nemal som pravdu, samozrejme. Nikdy neslobodno zabúdať na svoje poslanie, ale vždy treba pomätať, že ľud potrebuje umelcov predovšetkým na to, aby ukázali svetu, že život je krásny a že je sám osebe najväčším a najveľkolepejším blahom, aké si len možno predstaviť. A je čudné a žalostné niekedy si namýšľať, že nemáme dosť síl a duševnej sviežosti, aby nás naplnil každodenný pocit šťastia zo života, večne premenlivého v neustálom striedaní drám a radostí. Preto tak mnoho krásy prejde bez stopy popred naše oči.

Ale nasadnime, prosím vás, ešte raz do vŕbových člnov. Uchopme jaseňové veslá a vráťme sa na Desnu, na veselé vody toho roku, keď sme s otcom zachraňovali na Veľkú noc ľudí.

Pamätám sa, že jarné vody stáli veľmi dlho. Ešte na štvrtú stredu po Veľkej noci bolo hodne vody na lúkach aj v dolinách, a preto sa toho roku neskoro začali roboty okola sena.

Na kosbu sme sa vždy vyberali veľmi dlho. Niekedy už aj slnce zašlo, a my sme sa ešte chystali. Čo starosti a kriku bolo okolo toho! Matka voľakomu nadáva, potom zazrie mňa a spustí nárek:

— Už je na voze! Aspoň toho malého keby ste nebrali. Komáre ho zjedia!

— Nezjedia, nič mu nebude, — hnevá sa otec.

— Tak sa v Desne utopí, nech sa na mieste prepadnem, utopí sa.

— Neutopím sa, mama!

— Galgan! Spadneš tam z úšustu, čo si ja biedna počnem?

— Ale, mama, prečo by som padol z úšustu... No, prestaň... — a už mám plač na krajíčku.

— Tak sa kosou porežeš. Povedz, budeš preskakovať kosy?

— Nebudem! Naozaj nebudem, namojdušu nebudem!

— Cigániš! Sašenko, zostaň doma, — prosí ma mama. — Tam sú také strašné kriaky!

— Nie sú strašné, mama.

— Ale v jazerách sú jamy!

— Veď ja nepójdem do jamy.

— A v lese sú hady, joj!

— Mama, no, prestaň už... No!

— Nechoď ta, synček môj. Nepúšťajte ho...!

Na moje šťastie nikto nevenoval matkiným prosbám pozornosť. Otec posledný raz prehliada voz.

— Všetko ste si vzali, čo treba?

Vzali sme všetko, zemiaky, cibuľu, uhorky, chlieb, kotlík, veľkú drevenú misu, keser, plachty, kosecké náradie, hrable — všetko je už na voze.

A už sa otvárajú vráta, matka sa prežehnáva a ešte nám čosi nakazuje, kone sa pohnú — ideme.

Neobzerám sa. Pred chalupou stojí matka a ako kukučka mi kuká na rozlúčku. Dlho, dlho, nejednu desiatku rokov ma bude matka vyprevádzať, cez

slzy hľadiac na cestu, dlho bude prežehnávať moje stopy a modliť sa pri ranných aj večerných zorách, aby sa ma nechytila ani guľka, ani šabľa, ani plané slovo.

Dlho sa budem drať na cestu a ponáhľať sa do vzrušujúcich diaľav. Rozlúčka vojde raz do mojich filmov, lúčenie si uvije hniezdo v mojom srdci. Všetci budú niekoho opúšťať a ponáhľať sa v ústrety neznámu a niekomu bude ľúto. Lenže ja o tom ešte nič neviem.

Ležím na voze. Okolo sedia, chrbtami ku mne, otec, starý otec, kosci. Vezú ma do kráľovstva tráv, riečok a tajomných jazier. Náš voz je celý drevený. Starý otec aj prastarý otec boli furmani a furmani nemali radi železo, lebo vraj priťahuje blesk. K Desne bolo asi päť vierst veľmi zlej cesty. Bolo treba prejsť cez dva veľké močiare, ktoré nikdy nevysychali, cez dva mosty, potom zase cez barinu, potom popri dvoch osadách so psami a cez dedinu Malé Ústie, čo malo úzke kľukaté uličky. Potom sme museli ísť pozdĺž riečky po strmom brehu v strachu, aby sme sa neprekotili do vody, potom bolo treba zabočiť vpravo dolu a veľkou rýchlosťou prejsť cez brod v riečke, potom na vŕšok a dolu, zas na vŕšok a dolu, potom zabočiť dvakrát doprava a znova ponad riečku, pomedzi osiky a duby, a až tam, celkom nad Desnou, bolo moje kráľovstvo.

Cestou kosci pospomínali všetko možné, schádzali z voza pri barinách a pod vŕškami, potom si posadali a znova som videl okolo seba širočizné chrbty a nad nimi kosy, ktoré držali v rukách ako vojak zbraň. Na vysokom tmavom nebi mi svietili hviezdy a mladý mesiac.

Voňajú uhorky, stará sieť kesera, chlieb, cítím zápach otca a koscov, voňajú močiare a tráva, kdesi sa ozývajú — dodnes ich počujem — chriaštele a prepelice. Podo mnou ticho vŕzga furmanský voz a na modrom nebi ukazuje cestu Veľký voz. Hľadím na svoje nebo, otáčam sa s vozom aj s koscami napravo i naľavo a hviezdnatý vesmír sa otáča spolu s nami, a ja šťastný nebadane zaspávam.

Prebúdzam sa na brehu Desny pod dubom. Slnce je vysoko, kosci ďaleko, kosy cvendžia, kone sa pasú. Okolo vonia skosená tráva a kvety. A Desna — to je ešte len krása! Vrbiny, brehy, strmé úšusty, les — všetko sa blyští a trblieta na slnku. Zoskočím z úšustu do piesku celkom pri Desne, umývam sa, pijem vodu. Voda je príjemná, sladká. Napijem sa ešte raz, stojac po kolená vo vode a naťahujúc šiju ako žriebä, potom vybehnem na breh a hybaj na skosenú lúku. A už ani nechodím, iba lietam, ledva sa zeme dotýkam. Vbehnem do lesa — huby, vo vrbinách černice, na kriakoch lieskovce. Rozčerím vodu v jazere, mihne sa ryba.

A tak si žijem ako v raji zo dva či tri dni, až kým chlapi neskosia trávu. Nosím drevo do koliby, rozkladám oheň, čistím zemiaky, zbieram koscom černice na pálenku. Po kosbe všetci hrabeme seno a vtedy sa pomaly mení náš zázračný svet: otec, starý otec aj strýko sú zrazu akísi mlčanliví a vzrušení, akási podozrievavosť sa im zahniezďuje v očiach — začínajú deliť kopy.

Lúku sme mali spoločnú. Nikto sa nechcel deliť, lebo každý sa bál, že sa mu dostane práve tá čiastka v ohybe Desny, ktorú rok čo rok nemilosrdne zamúti jarná voda. Preto kosili a hrabali spoločne. Podelili si kopy, a až potom si ich sťahovali a ukladli do svojich kolíb. A tak, ani neviem prečo, ale skoro ani raz sa delenie sena neobišlo bez hriechu. Vždy sa niekomu zdalo, otcovi alebo strýkovi, že ho ten druhý oklamal o jednu kopu, a slovo dalo slovo, srdcia sa naplnili krutým hnevom a naši veľkí otcovia, nech im Pánboh odpustí a dá slávu večnú, začali si nadávať, kričať a napokon sa aj biť pri začarovanej rieke Desne.

Bili sa veľkými drúkmi, hrabliskami, vidlami, držali ich v obidvoch rukách ako starodávni bojovníci. Dakedy naháňali jeden druhého so sekerami a kričali tak hlasno a strašne, že ozvena sa niesla ponad Desnu až k Červiakovmu lesu a k tajomným jazerám. Vtedy sme sa aj my deti navzájom znenávideli, teda ja a brat so Samijlovými chlapcami, a boli sme hotovi pustiť sa tiež do bitky, ale sme sa báli. Na to, aby sme vedeli naozaj nenávidieť, chýbali nám roky a bieda. Okrem toho sa nám nechcelo rozbíjať rybársku partiu. Radšej sme sa odvracali a nedívali sa na svojich malých nepriateľov...

Iba kone sa nezúčastňovali bitky. Pásli sa spoločne, rovnako chudé a sťahané, s veľkými vredmi na odratých chrbtoch, a pokyvovali hlavami, spokojne na nás pozerali a odháňali od seba dotieravé ovady.

V týchto urputných bojoch sa mimoriadnou odvahou a chrabrosťou vyznačoval starý otec. Prešlo už polstoročie, čo opustil toto slzavé údolie, ale kým len živý budem, nikdy nezabudnem na bojovnícku vášeň, ktorú prechovával vo svojej dobrej hrudi.

Vedel sa zapáliť takým šialeným hnevom, že by mu mohol závidieť aj ten najväčší herec alebo generál na svete.

Pri bitke celý blčal. Jeho mohutné prsia sa vzdúvali ako kováčske mechy. Píšťalky v hrudi mu hvízdali ako bláznivé, chripeli, kikiríkali, ale prekričal ich jeho odhodlaný bojový pokrik: — Za Sibír nášho cára!

S týmto hromovým heslom vrhal sa do útoku ako naozajstný ataman svojej lúky, kým ho prietrž nezvalila pod kopu, kde sa potom metal na chrbte, krčil nohy, dokonca aj prsty na nohách, chytal sa rukami za prietrž a vtláčal ju naspäť ako zlého ducha. Keď starý otec porazil zlého ducha, znova schvatol vidly alebo sekeru a ozlomkrky sa vrhal do najzúrivejšej bitky. Vtedy už uchvatiteľ Samijlo nevydržal starého otcove útoky a dal sa na ústup k dubom. Behali pomedzi duby a kopy, ale Samijlo už nemohol starému otcovi utiecť. Už sa potkýnal, ledva lapal dych, už kričal. — Hej, pomóóc! — starý otec sa už zahnal sekerou na Samijla... To som už nevydržal, zažmúril som oči. A oni rúbali jeden druhého sekerami ako drevo. Krv sa z nich liala ako z deravého kotla. Odtínali si navzájom hlavy, ruky, zatínali si sekery do rozpálených prs a krv — no veď vravím — liala sa z nich ako z vedra, ako z kotla. Hneď sa rozbiehali, hneď zas leteli útokom na seba s dlhočiznými drevenými vidlami a kričali:

— Zabijem...!

— Zakolem...!
— Pomóóc...!
— Jáááj...!

Rozzúrený Samijlo sa vrhol na starého otca a skrz-naskrz mu prepichol brucho velikánskymi vidlami a pritískal ho k strnisku ako svätý Juraj draka. Starý otec tak hrôzostrašne reval od bolesti, až lístie na duboch šumelo a rozliehala sa taká ozvena, že žaby skákali do jazier a vrana, o ktorej ešte bude reč, vzlietla nad les. Starému otcovi sa však predsa akosi podarilo rozohnať sa odspodu a tak tresnúť Samijla sekerou po plešine, že sa mu hlava rozletela na dva kusy ako dyňa. A vtom Samijlo... Tak to bolo.

Tieto strašné bitky sa končievali až niekedy podvečer, ale vždy šťastlivo. Všetci zostali živí a celí, iba dlho a sťažka odfukovali od vnútorného ohňa. Atamani boli bledí od hlbokého bojového vzrušenia a rozišli sa do svojich kolíb s hrozivými pohľadmi.

Rozpálený starý otec dlho nemohol ochladnúť. Bol vášnivý bojovník a po ruvačke si vždy vypil za dobrý krčah studenej vody, ale nikdy ju nezabudol najprv prežehnať.

— Hádam čo by sme šli obedovať!

— Kde je už obed! Večerať nám treba, — odpovedal otec, pokukujúc s nezmieriteľnou nenávisťou na nepriateľskú kolibu.

Po večeri si hneď políhali. Ja som dakedy zaspal ešte pred večerou, dívajúc sa na hviezdy, na Desnu alebo do ohňa, na ktorom sa varila kaša. Potom ma otec alebo starý otec dlho budili, aby som sa šiel navečerať, ale ja som už nevládal rozlepiť oči a na rukách som im padol do hlbokého spánku ako skala do vody, a už som bol Boží.

Starý otec rád spával pod dubom. Pred spaním dlho a akosi láskavo vyzivoval, akoby svetu odpúšťal všetky jeho nedostatky. Pritom rozprával koscom o svojich mladých rokoch, o furmankách, o tom, že voľakedy sa žilo inakšie. Všetko bolo lepšie. Rieka aj jazerá boli hlbšie, ryby väčšie a chutnejšie, húb a jahôd bolo v lese toľko, že sa ani vyzbierať nedali, a aj lesy boli hustejšie. A tráva — ani užovka sa nepretiahla, čože je to teraz za tráva!

— Škoda rečí, — vzdychal pod krom kosec Trojhub. — Všetko sa psuje, na márnosť vychodí.

— E-e! — filozofuje starý otec pod dubom. — A tej rosy čo bývalo voľakedy, ani vody, aj močiare ako dlho stáli. A teraz, ako vidieť, všetko to ide dočista povysychať, ani znaku tu nezostane.

— Uhm! Veru, každý vraví, že všetko sa na horšie obracia, — prisviedčal Trojhub a zíval z polosna.

— A tých komárov čo bolo! — unášal sa spomienkami starý otec. — Ani dýchať sa nedalo pre ne, a vypasené boli ako medvede! Ale teraz, či sú to nejaké komáre? Akoby ich ani nebolo... Alebo chriaštele. Keď tak začali v noci zobákmi klepotať, to bolo, človek ani zaspať nemohol, nech skameniem, ak to nie je pravda. A teraz ti len sem-tam dáky klepne. Ha, počujete? Naisto idú aj tie vyhynúť...

A naozaj, dva chriaštele, čo nad Desnou na seba vyvolávali, zrazu zatíchli, akoby cítili, že sa hovorí o ich chriašteľom osude.

Počúval som tieto rozhovory pod dubmi, a odrazu mi prišlo tak clivo, tak ľúto, že svet sa zopsuje, kým narastiem, že už nebude ani kosenia, ani rýb.

— Kto ti to povedal? — spýtal sa ma otec, keď som sa k nemu priplichtil a začal fňukať.

— Starý otec.

— Starého otca nepočúvaj, synček. Už je starý, čo sa ten do toho rozumie. Starí ľudia sú hlúpi. Aj náš starý otec je hlúpy, či ten má dáky rozum? Jemu by tak bolo iba jesť a všelijaké sprostosti rozprávať. Veď aj príslovie hovorí: Starí ľudia rozum tratia.

— Otec, a Desna nevyschne?

— Pravdaže nevyschne, nič jej nebude. Spi už, daj pokoj...

— Ale ryby vychytajú.

— Nevychytajú. Teraz sú, chlapče, ryby múdre. Prv boli ľudia sprostejší, tak aj ryby boli sprosté. A teraz ľudia zmúdreli, nuž aj ryby, čo sú aj menšie, zato sú múdre a prefíkané — až strach. Tie len tak ľahko nevychytáš! Spi.

Započúvam sa do noci. Čosi zaškrípalo a tichučko pleslo kdesi na Desne. Pozerám — ohník: plávajú plte. Počuť ľudské hlasy. Znovu oslovujem otca:

— Otec!

— Čo je, synak?

— Čo za ľudia sú na tých pltiach?

— To sú zďaleka. Od Orla. Rusi, z Ruska plávajú.

— A my sme čo? My sme nie Rusi?

— Nie, my nie sme Rusi.

— A čo sme my, otec?

— A ktohovie, čo sme zač, — akosi smutne mi hovorí otec. — My sme takí obyčajní ľudia, synak... Chachli, tí, čo na zemi robia. Povedal by som, sedliaci... Hej... Tak veru, sedliaci, a hotovo... Voľakedy sme vraj boli kozáci, ale teraz nám iba meno zostalo.

— A starý otec hovorí, že voľakedy komáre boli väčšie...

— Iba ak to. V komároch hej, v tých sa on vyzná. Celý život furmančil po stepiach, komáre kŕmil a peniaze v krčme prepíjal. Až zle spomínať, čo všetko bolo...

— A čože bolo? — ozval sa zrazu starý otec vinovatým hlasom.

— A či nebolo? Keby ste radšej ticho boli, — akosi clivo odpovedal otec do tmy.

Ešte sa o voľačom zhovárali, ale nerozumel som všetkému. Len som si v polosne uvedomoval, že za starodávnych čias nebolo všetko dobre zariadené na tomto svete. Bolo veľa zla a mnoho veľkého žiaľu.

Nastalo ticho. Pod dubmi chrápali kosci. Starý otec ešte hodnú chvíľu zdĺhavo vyzivoval, potom si prežehnal ústa. koreň duba, Desnu, a keď sa takto obklopil krížmi, zaspal.

Ozvali sa chriaštele, prepelice, bučiak a ešte akýsi vták. Naprostred Desny sa vyhodila do vzduchu veľká ryba, ale v tom okamihu som už aj ja spal.

Počasie cez senné roboty mala vraj už zo päťdesiat rokov na starosti vrana. Dalo by sa povedať, že to bola naša rodinná vrana. Sedávala na vysokom bielom topoli vedľa našej koliby a odtiaľ hľadela na nás a na všetko, čo jeme, čo pijeme, aké ryby lovíme, kde sme kosou preťali mladého chriašteľa alebo prepeličku, videla všetkých vtákov v našom lese, všetko počula a čo je najhlavnejšie, predpovedala počasie. Neomylne uhádla, že sa blíži dážď alebo búrka, ešte keď obloha bola úplne jasná a bezoblačná, a len potom, ako zrazu tri razy zakrákala zvláštnym hlasom, starý otec z ničoho nič začal kašlať, zívať a my sme tiež hneď rýchle odhadzovali hrable a vidly a ako omámení sme zívajúc padali do sena. Iba strýčko Samijlo sa nepodával vraním kúzlam. Naopak, celý sa triasol od jedu.

— Bodaj si zdochla tam, kde si! Čo nečušíš, striga...!

Strýko Samijlo nebol ani profesorom, ani lekárom, ani inžinierom. Nebol, ako ste si mohli domyslieť už podľa jeho mena a podľa toho, čo sa tu o ňom popísalo, ani sudcom, ani komisárom, ani popom. Nebol schopný zastávať vysoké miesta. Dokonca nebol ani dobrým gazdom. Pokladali ho za zlého hospodára. Jeho rozumové schopnosti nestačili na toto zložité a múdre povolanie. Ale ako hádam každý človek, aj on mal svoje nadanie a našiel sa v ňom. Bol rodený kosec. Bol to taký skvelý kosec, že susedia zabudli aj jeho priezvisko a volali ho Samijlo Kosec, alebo len jednoducho Kosec. Kosou vedel narábať ako dobrý maliar štetcom, ľahko a zručne. Keby ho pustili s kosou rovno za nosom, obkosil by celú zemeguľu, len aby bola dobrá tráva a hodne chleba a slaniny.

Ale ako to už býva s úzkymi špecialistami, strýko Samijlo bol mimo rámca svojho nadania človek nie práve najšikovnejší a dosť bezradný.

Mohol vranu preklínať ako len vládal, hroziť sa jej päsťami, neminulo ani pol hodiny, a už sa spoza lesa vynorila veľká tmavosivá chmára a začalo poprchať.

Vrana poznala každého z nás ako starý grajciar, videla, čo sa v kom skrýva a čo kto chce. Raz sa otec na ňu nahneval pre dážď, ktorý vykrákala, a poprosil Tichona Bobyra, jediného poľovníka v celom okolí, aby vranu zastrelil svojou predovkou. A čo myslíte, čo sa stalo? Nestačil otec zavrieť ústa, a ona sa už vzniesla zo svojho topoľa a preletela za Desnu na vysoký dub. A hoci Tichon kategoricky odmietol strieľať na vtáka chráneného božím zákonom, vrátila sa z duba až podvečer a privolala taký dážď a búrku, že nám všetko seno zhnilo.

Čitateľ môže povedať, že taká vrana nie je typická a že dážď mohol zničiť seno aj bez jej krákania a starého otcovho kašlania, na základe čisto vedeckej meteorologickej predpovede. Dobre, súhlasím, je to možné. Lenže ja som ani nechcel písať o niečom typickom. Opisujem len to, čo bolo kedysi pri Desne, práve tam, kde sa do nej vlieva Sejm.

Keď sme už spomenuli počasie a toho poľovníka, ktorý odmietol zastreliť vyššie opísanú vranu, nebude od veci, keď si niečo povieme aj o ňom samom.

Ale kvôli úplnosti obrazu pokúsim sa načrtnúť jeho nezabudnuteľný portrét spôsobom nie celkom zvyčajným, ale aby som tak povedal, z hľadiska kačiek, ktoré žili v našom jazere. Vedie ma k tomu ani nie tak snaha o krásny sloh, ako skôr úsilie o väčšiu pravdivosť, lebo predsa on zabíja kačky, a nie kačky jeho.

— Ó, už sem krivká... — taká stará kačka svojim kačíčatám. — Heš, do šašiny! Vidíš ho, ako čapce, bodaj skapal...

Kačíčatá sa v okamihu rozutekali na všetky strany a kačka tiež bez stopy zmizla pod vodou. Na jazere zavládlo ticho. K brehu sa približoval Tichon so strakatým poľovníckym psom. Ale keď kačíčatá robia medzi leknami nezbedu a nepočúvajú, znepokojená matka nevie, kde sa v strachu podieť:

— Pomóóc! Mieri! Vidíte? Hneď tak tresne, že len perie bude z nás lietať...

A naozaj. Tichon Bobyr už mieril od brehu.

— Ach, čo to len teraz bude? Kristepane, už je s nami koniec... Čušte, vravím vám, nečľapocte, bodaj ste pozdychali...! — tákala kačka v zúfalstve. Kačíčatá stíchli a ani sa nehli... Nikde ani najmenší šelest...

Tak. No a teraz, kým zahrmí výstrel, máme čas povedať si niečo o Tichonovi z nášho, ľudského stanoviska. Bol to človek chudobný a aby neplytval zbytočne strelivom, musel sa stať výborným strelcom. Ostatne, zriedkakedy sa mu podarilo zastreliť divú kačku. Prečo? Pre totohľa: jedna Tichonova noha nebola v súlade s druhou. Bola hodne kratšia, tenšia a nezohýnala sa ani pri spaní. V dôsledku takejto dialektiky prírody všetky kačky, potápky, jarabice, čajky, slovom, všetko vtáctvo poznalo ho už zďaleka a schovávalo sa do šašiny alebo do vody pod lekná. Takým činom aj krivá noha niekedy slúžila prírodnej harmónii, jej rovnováhe.

Okrem toho prírodnej harmónii vo veľkej miere pomáhala aj Tichonova flinta. Bola taká starodávna, že kohútik nosil poľovník vždy vo vrecku a nasadzoval ho na miesto až tesne pred výstrelom. A Tichon rád mieril dlho.

— No, strieľajte už, ujko, — šepcem Tichonovi a srdce sa mi zviera od strachu — teraz to buchne! — Strieľajte... Už plávajú... Vari nevidíte... No, ujko...!

Chytro naberiem vzduchu a zadržím dych. Až som obelasel od dlhého čakania. Ale výstrel sa neozval. V najrozhodnejšej chvíli vysvitlo, že niet kohútika. Kde je kohútik? Istotne odpadol a stratil sa v tráve. Dlho sme šmátrali v tráve všade dookola, aj pod kríkmi, už aj slnko zapadalo — a kohútika niet a niet. Oj, aký som ja nešťastný človek! A už sa aj kačky letali sem aj tam. Aj stará zbadala, že čosi s nami nie je v poriadku a vyplávala s celým svojím potomstvom.

— Strieľajte, čo ste zaspali! — počuť zďaleka otcov hlas.

— Nie, sváko, dnes z toho nič nebude. Kohútik som asi zabudol doma vo veste, — smutne odvetil Tichon a odkrivkal do dediny. Div som sa nerozplakal. Aj pes zosmutnel, povrtel sa a voľky-nevoľky sa vliekol preč. Kačky sa radovali, šantili, čľapkali sa. Už aj noc prichádzala, a ony sa len čľapkajú.

Treba poznamenať, že Tichonovi sa nezdvihla ruka na nijakého vtáka, jedine na kačku. Je to celkom pochopiteľné — všeliaké drobné vtáctvo ako chriaš-

tele, prepelice, kulíky, jarabice sa mohli vykosiť v tráve, ak sa nadarili, alebo chytiť do ruky. A už o slukách, dropoch, o tých nikto ani nevedel, že niekde na svete existujú. Voľačo lieta po lese ako tieň, ale čo je to — bohvie. Ani to človek nerozozná.

Divej zveriny tiež bolo málo — jež, zajac, tchor. Vlci vyhynuli, a aj samo slovo «vlk» sa pokladalo už len za súčasť starého otcovej kliatby — «aby ťa vlk zožral!». Vyskytovali sa levy, ale tiež veľmi zriedka. Iba raz prešiel lev po brehu Desny, aj to mi nikto nechce veriť, keď o tom niekedy rozprávam.

Stalo sa to takto. Rozostavili sme s otcom siete na Desne a plávali sme ku kolibe v malom plytkom člnku. Voda tichá, nebo plné hviezd a mne je tak dobre plávať po vode, tak ľahko, akoby som ani neplával, ale letel v modravom priestore. Dívam sa do vody — vo vode sa smeje mesiac. Ryba, vyhoď sa, pomyslím si — ryba sa hneď vyhodí. Pozriem na nebo: hviezdička, spadni dolu — už aj padá. Voňajú lúky nad vodou. Hovorím travám: «Dajte hlas, travy» — zaštebocú prepelice. Hľadím na čarovný breh zaliaty striebristým svitom: nech sa na brehu zjaví lev! — a lev sa zjaví. Ohromná hlava, huňatá hriva a dlhý chvost so štetkou na konci. Pomaly si kráča pozdĺž brehu, celkom nad vodou.

— Otec, pozrite — lev! — šepcem otcovi celý očarený.

— Kde by sa tu vzal lev. Veď je to... — vtom sa otec pozorne zahľadel, a keď sa čln dostal na jednu rovinu s levom, zdvihol veslo a hlučne ním plesol po vode. To ste mali vidieť! Lev zrazu vyskočil a zareval! Ozvena burácala ako hrom. Duša išla zo mňa vyletieť. Celý breh, stráne, vrbiny — všetko dookola sa triaslo od strachu. Otec dobreže veslá nevypustil, a aký on bol smelý, ale teraz stíchol a ani sa nepohol, až kým náš člnok voda neodniesla a neprirazila k strmému brehu. Asi polhodinu sme mlčky sedeli, potom sme sa poobzerali dookola — ani brehu, ani leva: zmizol niekde vo vrbine.

Do samého rána horel pred našou kolibou nad Desnou oheň. Bolo mi všelijako okolo srdca, a pritom mi bolo leva ľúto. Ani ja, ani otec sme nevedeli, čo robiť, keď začne žrať naše kone alebo starého otca, ktorý spal pod dubom. Dlho som načúval či ešte raz nezareve. Nezareval. Predtým ako som zaspal, pochytila ma vrúcna túžba všade rozmnožiť levov a slonov, aby na svete bolo krajšie a nepokojnejšie. Omrzeli ma samé teľce a kone.

Na druhý deň sa rozchýrilo, že tomu levovi sa pošťastilo vyslobodiť z klietky len nakrátko. Keď sa pod Bachmačom vykoľajil vlak a klietka putovného zverinca sa rozsypala, vyskočil na slobodu, rozhliadol sa okolo seba a podľa všetkého pocítil taký hnus, tak sa mu zbridili diváci, ktoritelia a všetko na svete, že sa na to všetko vykašlal a zachytil sa k Desne, aby tam našiel aspoň trochu pokoja. Ale neprešiel ani tridsať vierst, a už ho dohnali, obkľúčili zo všetkých strán a zabili, pretože bol lev. Nemohol sa predsa prechádzať pomedzi teľce a kone. Ani do voza ho nemožno zapriahnuť, tak akýže osoh z neho? Keby tak ešte vedel brechať alebo mečať, ale jeho hlas je nanič — tak reve, až lístie vädne a tráva sa stelie po zemi... No, dobre... Ale čo to zase vypisujem! Tuším som v tú noc ani nebol s člnkom na Desne. Plavil sa iba otec a ja som

ležal pri kolibe pod dubom, vedľa starého otca. Tak to vari bolo. Ale nech už bolo ako chcelo, lev predsa šiel po našom brehu! A tam kdesi pri Spaskom ho zabili strážnici! Alebo im utiekol?...

Vidí sa mi, že je už čas urobiť za levom bodku a prejsť k opísaniu domáceho zvieratstva, lebo už pociťujem v pere akúsi neistotu; už sa vo mne prebúdzajú redaktori, už sa k môjmu levovi približuje ich neúprosný zbor. Sú všade okolo mňa. Jeden je vzadu za ľavým uchom, druhý pod pravou rukou, tretí za stolom, štvrtý v posteli — pre nočné redakcie. Všetci sú plní zdravého rozumu a nenávidia nejasnosti. Ich cieľom je, aby som písal tak ako všetci, alebo trochu lepšie či trochu horšie ako ostatní.

Tam, kde mi srdce chladne, hneď ho prihrievajú, kde začínam horieť v ohni svojich vášní, ochladzujú môj mozog, aby z toho nebodaj dačo nebolo.

— Nech dačo bude! — vravím. — Treba, aby z mojej práce dačo bolo. O to mi ide!

— Nie!

— A prečo by som nenapísal, že som si ako malý chlapec pri Desne želal, aby všade žili levy, aby mi diví vtáci sadali na plecia a na hlavu aj inokedy ako vo sne?

— To je nepravdepodobné, a okrem toho to možno ani nikto nepochopí.

— Ale veď ja som bol vtedy ešte maličký a nemal som zdravý rozum. Len som cítil, že by sa to mohlo zísť.

— Načo?

— Možno len tak, pre šťastie.

— Škrtáme. Veď leva bolo možné aj nezbadať, keď to vlastne ani fantázia nebola.

— Za nič na svete...!

— Len pokojne. Leva možno zameniť niečím prijateľnejším. Dá sa napríklad písať pravdivo o koňoch. Mali ste predsa kone?

— Ale ja sa hanbím písať o koňoch.

— Prečo?

— Boli chudé a mrzké.

— No, tak ich možno trochu zovšeobecniť.

— Nemožno ich zovšeobecniť. Boli prašivé. A okrem toho naše kone neboli veselé.

— No a čo je na tom?

Ale ony naozaj neboli veselé, a preto prv ako ich budem opisovať, spomeniem si radšej na niečo veselšie, a potom už prejdem ku koňom.

Dlho u nás žil pes Pirát. Bol to veľký, už starší, vážny a seriózny pes s dvoma huňatými chvostami a s dvoma pármi očí, a ktorých horný pár, keď sa človek lepšie prizrel, bol vlastne dvojicou hrdzavých škvŕn na tmavom čele.

Ale raz, bolo to v Borzne na jarmorku, kde otec predával decht, Pirát sa zatúlal a zmizol. Oželeli sme ho a tým sa to skončilo. Až tu jednu nedeľu, hádam tak o päť týždňov, práve po obede, keď sme všetci sedeli pred chalupou a lúskali semiačka, zrazu vidíme, ako k nám beží Pirát, zmorený a vychudnutý.

Len čo z diaľky zazrel celú našu rodinu a chalupu, hodil sa na zem a plazil sa k nám asi sto krokov po bruchu, prevaľoval sa na chrbát a od veľkého šťastia nahlas plakal ako márnotratný syn v Písme svätom.

— To som ja, váš Pirát, nepoznávate ma? — brechal cez slzy. — Ó, aký som šťastný! Ako ťažko mi bolo bez vás! Uverte, div som nezdochol od žiaľu, div som sa nezbesnel, namojdušu!

Tak nás rozľútostil svojimi slzami, že ešte aj otec, ktorý nemal rád otvorené prejavy citov, i ten sa skoro rozplakal. Také veci sa stávajú na svete! Obyčajný pes, a tak vyvedie človeka z rovnováhy! Matka hlasno plakala a prihovárala sa mu s nevýslovne šťastným úsmevom:

— Bodaj si zdochol! Len si pomyslite, pes, a taký ľutostivý, také vám vyvádza! Ľaľa, ako sa plazí. Ach, ty, kde si sa tu z pekla vzal?

Bol to rozumný, dobrý pes, to sa musí nechať. Požíval u nás všetky slasti psieho živita nielen za to, že bol verným strážcom a ochrancom. Bol to pracovitý pes. Rád pomáhal pri gazdovstve a z vlastnej iniciatívy vykonával všelijakú robotu: vláčil z hriadky uhorky v zuboch a ukladal ich v záhrade na jednu kôpku, vypíjal zbytočné kuracie vajcia. Už mu dorastal aj syn, tiež Pirát, ešte mladý, veselý a živý psíček. Svojou umeleckou povahou obveseľoval všetkých našich susedov. Rád sa hral. Bol to, aby som tak povedal, psí umelec. Hral sa s teľaťom, s prascami, s kurami, hral sa s holubami a s husami, našimi aj cudzími. Niekedy sa spolu s otcom dostali do takého psieho vytrženia, že hra sa skončila dokaličením alebo aj smrťou ich partnerov, a vtedy obidvaja umelci alebo utekali, kam ich óči viedli, alebo sa rýchlo skryli do tabaku a tam presedeli, kým ľudia nepozbierajú perie a nezjedia usmažené obete ich umenia. Keď sme tak raz jedli na záhrade kuru, matka nás ubezpečovala, že obidvaja Piráti sa na nás z tabaku dívajú a svojím psovským spôsobom sa z nás vysmievajú.

— Bodaj ste zdochli! — občas zahrmel starý otec strašným hlasom a hodil do umelcov kosť. Vybúrení a vinovatí umelci sa mlčky dali na útek a pritom lámali tabak, bodaj ich chytľan metal.

Čo mi to jednostaj chodí po rozume? Nie spomienky, ale parom vie čo. Hádam aby som prešiel ku koňom?

Tak teda kone...

Vždy som mal dojem, že kravy a kone voľačo vedia, dáke nedobré tajomstvo, lenže ho nikomu neprezradia. Cítil som ich zakliatu, temnú dušu a veril som, že sa z nich dá veštiť, najmä v noci, keď všetko žilo inakším životom. Kone sme mávali všelijaké, lebo otec ich často na jarmoku vymieňal. Niekedy sme mali aj prešibané a zlé kone. Inokedy to zase boli zakríknutí, nešťastní, vyplašení alebo naveky nakliati konskí hriešnici. Ale všetci sa odlišovali od nás, boli nenávratne a navždy odsúdení k útlaku. Dalo sa to vidieť po západe slnka, keď sa človek zblízka zahľadel do veľkého tmavosivého konského oka.

Jeden nás kôň sa volal Muraj, druhý Ťahajbieda. Obidva už boli v rokoch, vychudnuté, škaredé. Už sa neviem rozpamätať, a možno to nikto dobre nevedel, akej farby boli. Prašina sa len tak z nich sypala a večne sa súchali, o čo len mohli. A kde len človeku na dvore oko padlo, na všetkých koloch a ojách boli

stopy po ich šúchaní — akoby celý dvor bol prašivý. Istotne preto sa ešte ani v živote, ani v literatúre nevyskytol chlapec, ktorý by toľko sníval o krásnych koňoch a tak sa hanbil za ich škaredosť ako ja.

Muraj už bol veľmi starý a smutný. Ťahajbieda, hoci bol mladší, bol rozumnejší a lepši ako Muraj, ale mal skazené nohý, a keď sa niekedy pásol na močiari, podlamovali sa mu a padal medzi chopky do blata a musel tam ležať do rána, lebo kôň predsa nemôže volať o pomoc. A až ráno, keď sme sa prebudili pod huňami a halenami, vyťahovali sme ho z močiara na sušinu za chvost ako ichtyosaura. On sa vôbec nevzpieral a hľadel na nás malých s vďakou, a ako sa nám zdalo, s láskou. Aj ja som ho mal rád pre jeho nešťastný osud a rozum. Bol to múdry a dobrý kôň, ale nemal v sebe ani za márnu byľku niečoho hrdinského alebo rozprávkového, nič z toho, čo sa v piesňach a koledách o koňoch spieva. Ani sa nespytujte — o tom nebolo ani slychu. Ach, aké mrzké kone sme my mali! Spomeniem si, a ešte i dnes sa ma zmocní ľútosť i hanba, hoci odvtedy už uplynulo päťdesiat rokov. Ťažký život mali u nás. Roboty mnoho, krm pod psa, postroje zodraté, a vážnosti nijakej. Otec na ne dakedy srdito kričal, nadával, bil ich, čím zachytil, pritom sťažka fučal a od zlosti bol biely ako stena.

Raz pri Desne, keď som ležal na sene a díval sa na hviezdy, vypočul som v noci rozhovor, ktorý viedil naše kone medzi sebou po ťažkej celodennej práci.

— A prečo je on taký zlý, nevieš?

— Neviem. Ledva stojím na nohách, toľko som sa naťahal.

— A ja čo viem? Tiež nič. Poznám chomút, oje a bič. A ešte ak jeho kliatby.

— Aj ja poznám jeho kliatby. Napočúval som sa ich do vôle. Je mi tak voľako smutno a ťažko.

— Aj mne je smutno. Voľakedy som lietal ponad oblaky, — a Ťahajbieda vystrel šiju a zadíval sa na Desnu. — Pred tisíc rokmi, keď ešte nebolo vozov ani oračky, na mojom chrbte jazdili proroci. Vtedy som ešte mal krídla. A jeden môj predok bol konský cár alebo boh, tak mi kedysi hovorievala matka.

— Krídla som mal aj ja, ale už nemám. Ani krídla, ani krásu, iba chrasty na chrbte. Keby mi aspoň poriadne sedielko zaobstaral, ale ani toho niet. A moja duša tak trpí od jeho zloby, a neviem ako teba, ale ver mi, mňa mláti každý od boha deň. A aký je z toho osoh? Idem z nôh spadnúť.

— To je pravda. Ale on nebije nás.

— Čo to táraš! Nie nás! A koho to bolí?

— Braček môj, to on bije nešťastný osud. Chudí sme, prašiví, aj sily máme málo, tak veru. A on má náturu hrdinskú, ako voľakedy ľudia mávali, či on potrebuje takých, ako sme my? Včera, keď som zaviazol s vozom v bahne a on ma šibol bičom, kopal ma, reval ako lev, zbadal som mu v očiach také pálčivé, také nekonečne hlboké utrpenie, že naše sa k nemu nedá ani prirovnať! Pomyslel som si: i ty máš svoju bolesť, úbohý človeče.

— Ticho. Pasme sa mlčky. Tamto jeho chlapec pozerá, — povedal Muraj, keď ma zbadal pod kopou sena.

Od tých čias som koňa nikdy neudrel.

— Ideme k vám s koledou! — počujem zvonku dievčenský hlas. Nakuknem von — nie je to mesiac v úplnku, čo pred Novým rokom zasvietil z hviezdnatého neba do chalupy. Za malým oblôčkom, práve oproti peci ružovie sa mrazom vyštípaná dievčenská tvárička.

— Ideme s koledou! — ozýva sa ešte raz.

— Spievajte! — zavolá im matka.

— Komu?

— Saškovi!

— Chlapík Sašenko po jarmoku chodil, Štedrý večer... — hneď zaspievali zo štyri dievčatá a ktohotamvie, či bol na vine mráz, či tie dievčatá a slová koledy za zimného večera, ale spev sa linul tak zvonivo a hlasno, svet sa odrazu stal takým slávnostným, že mne, chlapčiskovi, až dych zaseklo. Učupil som sa na lavici pri obloku pod uterákmi, aby ma dievčatá nezbadali, a bol som samé ucho. A dievčatá mi vyspevovali šťastie — dlho a ťahavo, akoby leteli do nekonečnej diaľavy času na sedemsto alebo viac rokov. A tak sa započúvam do čarovných slov, že sa už vidím: chodím ako veľký bohatier s koňom po jarmoku pomedzi predavačov a kupcov. Podľa všetkého musím predať svojho koňa, lebo moje slová zneli takto: — Oj, koník môj, koník, ty porada moja. Oj, poraďže mi ty, ako ťa mám predať, za lacné peniaze, za sto dukátov. — A kôň je grošiak, šiju má krásnu a v hrive červenú stužku a do ucha mi odspieva, aby som ho nepredával, ale na seba pamätal. Cítim pri uchu nežnú, mäkkú konskú papuľu a slová koňa v dievčenských ústach sú také, že si ich na večné veky budem pamätať:

— Oj, či si už zabudol, čoš vo vojne so mnou bol, ako sme sa s hordou bili, potom Turci nás tlačili, oj, keby len Turci sami — pomiešaní s Tatármi, až k Dunaju nás zahnali, na ten strmý breh — Štedrý večer...

Čo mám robiť? Už nepriateľské kone erdžia nad Dunajom, nepriateľské strely mi okolo uší hvízdajú, veštia mi nešťastie. Naširoko otváram oči a zrazu cítim, ako ma z lavice zdvíha akási sila, vynáša ma z chalupy rovno na koňa, a tu môj kôň skočil — a Dunaj preskočil, a Dunaj preskočil, kopytá nezmočil, suchý šable koniec, aj dobrý mládenec — Štedrý večer...

Od Dunaja sa vraciam domov a obzriem sa okolo seba: aj mama spieva, kolísku hojdá a na tvári akýsi naskrze neobyčajný vyraz, akoby aj ona, aj tie dievčatá vonku na mraze pod hviezdnatým nebom lietali kdesi v priestranstvách svojho srdca. Ach, to je krása! A Dunaj je široký, hlboký. Voda studená, až tak syčí. A na druhej strane zúria Turci a Tatári, že som ich toľkých podupal koňom.

Potom prišli spievať druhé dievčatá, potom ďalšie. Čo všetko som sa o sebe nedopočul! To som zhromaždil vojsko, že ho zem ledva uniesla, vyvaľoval brány cudzích miest, to zas oral pole na sivých orloch a sial do zeme drobné perly, to som staval mosty tesané, prestieral koberce hodvábne, bral som si devečku spoza Dunaječku, spoza Dunaječku, kráľovskú dcérečku. Šiel som cez lesy — lesy šumeli. Šiel som po mostoch — mosty zvonili. Do mesta som prišiel — národ ma vítal, pozdravoval — Štedrý večer...

Potom ma prenášali už v polospánku na prípecku. Tam som usínal na žite uporostred piesní, z celej cily objímajúc šiju svojho grošovaného koňa. Tam som si dal slovo, že ho nikdy nikomu nepredám ani za všetky poklady sveta. A do dnešného dňa som ho ani nepredal. Ej, koník, koníček, nepredám si ťa ja. Nech by mi bolo akokoľvek, nech by ma na jarmoku obkľúčili Turci a Tatári, nerozlúčim sa ja s tebou za nič na svete.

Nuž také kone sme my mali.

Pomaly prešli sená aj žatva. Na Premenenie Pána dozreli jablká a hrušky. Maliny a višne už boli dávno pooberané. Ušili mi dlhé nohavice a zaviedli ma do školy.

Učiteľ, Leontij Sozonovyč Opanasenko, starý, nervózny a podľa všetkého srditý človek, nosil zlaté gombíky a kokardu. V mojich očiach to bol veľmi veľký pán, o nič menší ako komisár alebo sudca. Bol vyšší ako otec, čo vzbudzovalo zdanie ohromnej sily.

— To je tvoj? — spýtal sa otca a podíval sa na mňa spod okuliarov unavenými očami.

— Hej, prosím pekne, to je môj chlapec, aby som tak povedal, najmladší,— odpovedal otec tichým, cudzím hlasom, skrúšeným ako v kostole.

— Ako sa volá?

— Saško.

— Teba sa nespytujem. Nech sám odpovie, — povedal učiteľ tónom vyšetrujúceho sudcu a znova uprel na mňa sivé oko.

Ja som mlčal. Dokonca aj otec akoby sa trochu zľakol.

— No?

Jednou rukou som chytil otca za nohavice, v druhej som držal čiapku a chcel som povedať svoje meno, ale nemohol som vydať ani hláska. Ústa som mal zrazu prázdne a suché.

— Ako? — zamračil sa učiteľ.

— Saško, — vyšepol som.

— Oleksandr! — zrúkol učiteľ a nespokojne pozrel na otca. Potom sa znova zahľadel na mňa a položil mi najnezmyselnejšiu a najhlúpejšiu otázku, akú si učiteľ ľudovej školy mohol vymyslieť:

— A ako sa volá tvoj otec?

— Tatko.

— Viem, že tatko. Ale ako sa volá?!

No čo na to poviete? Podívali sme sa s otcom jeden na druhého a hneď sme sa dovtípili, že je zle. Ale otec vari ešte mal v sebe akúsi iskričku nádeje:

— No povedz, synku, ako ma volajú. Len povedz, neboj sa, no!

Zúfalo som pokrútil hlavou a tak prudko som sa odvrátil, že nech sa nedržím otcových nohavíc, určite spadnem. Hrdlo mi stisla akási ľútosť a bolo mi odporne, preodporne.

— No veď povedz, nevrť sa. Prečo čušíš, há? — otec mi chcel pošepnúť svoje meno, ale tiež sa vari zahanbil a taktne zmĺkol.

— Nepovie, prepáčte, on je ešte malý. Hanbí sa.
— Nevyspelý! — povedal nerozumný učiteľ.
Odišli sme s otcom preč.

To bolo ešte za starých čias, keď sme ešte nemali zdravého rozumu. Vtedy som ešte nevedel, že všetko prejde, všetko sa pominie, zabudne a stratí v nepretržitom slede rokov, že všetky naše príhody a činy plynú ako voda medzi brehmi času. Moje duševné utrpenie nemalo hraníc. Celú hodinu sa mi zdalo, že svet sa niekde prepadol. Nechcelo sa mi ani len obedovať, a zašiel som si do záhrady. Zastal som pri včelách a odbavoval som si za úľom istú povinnosť. Ale vtom beda, prebeda — vletela mi do rozpnutého rázporku včela a pustila mi žihadlo. — Pomóc! — V okamihu sa môj život obrátil o deväťdesiat stupňov.. — Jojój! — kričal som s plného hrdla. To bola bolesť! Po lícach sa mi kotúľali slzy ako hrachy. Pirát sa vystrašil a pustil sa do brechotu, nevediac prečo a začo, vyskakoval na všetky strany, až aj jeho uštipla včela do jazyka. S krikom a žalostným štekotom sme obidvaja zaliezli do ľubovníka, z ľubovníka medzi čierne ríbezle, potom sme opuchli; bolože to strachu, kým nám starý otec nedoniesol z komory hniliček a nevrátili sme sa domov.

Týmto nech sa končí prvá kapitola môjho krásneho života.

Ale neoslavujem ja priveľmi svoje staré kone, dedinu a svoju starú chalupu? Nemýlim sa vo svojich spomienkach a citoch?

Nie. Ja nie som prívrženec starej dediny, ani starých ľudí, ani stariny vôbec. Som syn svojej doby a celý patrím svojim súčasníkom. Keď sa niekedy obraciam k studničke, z ktorej som voľakedy píjal vodu, k svojej prívetivej bielej chalúpke a posielam im do ďalekej minulosti svoje požehnanie, robím len tú «chybu», ktorej sa dopúšťajú a budú dopúšťať, kým svet svetom bude, živé duše ľudu všetkých národov a všetkých čias, spomínajúce na nezabudnuteľné čaro detstva. Pred jasnými očami prvých rokov poznania sa otvára svet a všetky vnemy bytia sa zlievajú do nehynúcej harmónie, ľudskej a drahocennej. Clivo a smutno je človeku, keď mu vysychá a slepne predstavivosť, keď pri návrate k najdrahším prameňom detstva a mladosti nevidí nič vzácneho, nevšedného, keď ho nič nehreje, keď v ňom nič neprebúdza radosť ani ľudský žiaľ. Taký človek je bezfarebný, bezfarebná je i jeho práca, neprehriata teplými lúčmi času.

Prítomnosť je vždy na ceste z minulosti do budúcnosti. Prečo by som si nemal vážiť to, čo sa pominulo? Vari preto, aby som naučil svojich vnukov nenávidieť prítomnosť, ktorá mi je taká drahá a svätá, až sa pre nich niekedy vo veľkej dobe komunizmu stane minulosťou?

V minulom živote mojich otcov bolo mnoho neusporiadanosti, plaču, temna a žiaľu. Nejasné nádeje a márne túžby nachádzali svoj hrob v pálenke a zvadách. A čoho im najviac osud uštedril — to bola práca, ťažké hrdlačenie. Všetci prežili svoj život nešťastne, každý svojím spôsobom. Pradedo, starý otec, otec i matka. A všetci boli ako stvorení pre lásku a mali na to všetky schopnosti. Ale akosi nenašli jeden druhého, nevideli do seba navzájom a zlá čarodejnica im podhodila hnev a nenávisť, ktoré im celý život boli odporné, a tieto ob-

ludné príšery ich neprestajne prenasledovali a znepokojovali. A celý ich život bol bezútešný ako za starodávnych čias. Nevedeli, ako ho zmeniť, a podrobjúc sa svojmu nežičlivému osudu, neradovali sa.

Ale to všetko bolo tak dávno, že sa to už skoro rozplynulo v ďalekom marive času ako sen a zaniklo. Iba Desna zostala neporušená v predstavách mojej unavenej pamäti. Svätá, čistá rieka mojich nezabudnuteľných detských liet a snov.

Dnes už nieto takých riek, ako si bývala ty, Desna, ej, veru nieto. Zmizlo tajomstvo riek aj ich pokoj. Všade je jasno. Nieto ani boha, ani čerta a akosi mi je ľúto, že v riekach už nežijú rusalky a zelení vodníci. Namiesto toho sa v nich kúpu v plavkách hŕby výletníkov, iste na zlosť a protiveň ľuďom pracujúcim v horúcom lete, lebo prečo by som sa inak hanbil odpočívať tam, kde iní pracujú?

Desna bola vtedy bystrá a hlboká rieka. Vtedy sa v nej ešte nikto nekúpal a nepovaľoval nahý na jej piesku. Málokto mal na to čas. Dievčatá sa nekúpali ani vo sviatok, hanbili sa zobliecť košieľky. A chlapcom sa od dávnych dáven kúpať nepatrilo — taký bol zvyk. Ženy sa zase báli, že si vodou zmyjú zdravie. Kúpali sme sa len my, deti. Desna bola vtedy ešte dievčinou a ja malým chlapcom, udiveným, s naširoko otvorenými zelenými očami.

Buď požehnaná, moja nepoškvrnená dievčina Desna, za to, že aj po toľkých rokoch sa pri spomienke na teba stávam lepší a cítim sa nesmierne bohatý a štedrý. Toľko darov si mi dala, na celý život!

Ďaleká krása moja! Som šťastný, že som sa narodil na tvojom brehu, že som v tie nezabudnuteľné roky pil tvoju mäkkú, ihravú, sivú vodu, chodil bosý po tvojich rozprákových brehoch, počúval na tvojich člnoch rybárske rozhovory a rozprávania starých ľudi o dávnych časoch, že som v tebe rátal hviezdy na prevrátenom nebi, že ani dnes, keď sa niekedy dívam dolu, som nestratil šťastie vidieť tieto hviezdy aj v obyčajných kalužiach na cestách života.

1954 — 1955 r. *Preložil JOZEF MARUŠIAK*